

Grønnvasking som bærekraftskriminalitet i globale verdikjeder

Jan Georg Christophersen

Abstract

This article conceptualizes greenwashing as a form of sustainability crime embedded within the structural dynamics of global chains. Through a critical and interdisciplinary analysis, the article interrogates how corporate environmental misrepresentation functions not merely as a communicative distortion but as a harmful practice that undermines regulatory objectives, re-distributes risk, and obstructs collective sustainability transitions. Drawing on legal scholarship, political economy, and green criminology, the study examines how fragmented international governance regimes, complex subcontracting arrangements, and persistent information asymmetries enable greenwashing to emerge, persist, and evade accountability. The article further evaluates recent regulatory developments – including sustainability reporting standards, due diligence legislation, and taxonomy-based classification systems – and assesses their capacity to address strategic forms of compliance and symbolic environmental governance. By framing greenwashing as sustainability crime, the article advances a conceptual lens that foregrounds the normative, legal, and criminological implications of deceptive environmental practices across global production networks.

Title in English: *Greenwashing as Sustainability Crime in Global Value Chains*

Akronymer og forkortelser

CSP	Corporate Social Performance
CSR	Corporate Social Responsibility
CSRD	Corporate Sustainability Reporting Directive
CSDDD	Corporate Sustainability Due Diligence Directive
CS3D	Corporate Sustainability Due Diligence Directive
EBA	European Banking Authority
ECGT	Directive to Empower Consumers for Green Transition
EFRAG	European Financial Reporting Advisory Group
EFRG	European Financial Reporting Advisory Group
EIOPA	European Insurance and Occupational Pensions Authority
ESA	European Space Agency
ESMA	European Securities and Markets Authority
ECGT	Empowering Consumers for the Green Transition
ESG	Environmental, Social, and Governance
ESRS	European Sustainability Reporting Standards
EU	Den europeiske union
EØS	Det europeiske økonomiske samarbeidsområdet
FSC	Forest Stewardship Council
FTC	Federal Trade Commission
GHG	Greenhouse Gas Protocol
GOM	Governance, Operations and Management
GRI	Global Reporting Initiative
ISO	International Organization for Standardization
NGO	Non -Governmental Organization
NDLA	Nasjonal digital læringsarena
NOU	Norges offentlige utredninger
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development
SFRD	Sustainable Finance Disclosure Regulation
SNL	Store norske leksikon
STDR	Standard
UCPD	Unfair Commercial Practices Directive
UNEP	United Nations Environment Programme
TC	Technical Committee
TCFD	Task Force on Climate-related Financial Disclosures
Økokrim	Den nasjonale enheten for bekjempelse av økonomisk kriminalitet og miljøkriminalitet

1. Innledning

Problemstillingen i denne artikkelen er – hvordan *grønnvasking* i globale verdikjeder kan forstås og behandles som *bærekraftskriminalitet*, og hvilke juridiske reguleringer og sanksjonsmekanismer er mest effektive for å redusere omfang og skadevirkninger.

Grønnvasking har de siste årene utviklet seg til et betydelig samfunnsproblem som undergraver tilliten til bærekraftsarbeidet, klimareguleringer og ansvarlig næringsliv. Når virksomheten fremstiller produkter, tjenester eller verdikjeder som mer miljøvennlige enn de faktisk er, undergraves både politiske mål, markedsreguleringer og samfunnets tillit til bærekraftsarbeidet. Dette skaper et betydelig gap mellom rapportert og faktisk bærekraft, og fører til feilallokering av kapital, svekker forbrukertillit og reduserer effekt av klima- og miljøtiltak. Problemet forsterkes ytterligere i globale verdikjeder, der kompleksitet, geografisk fragmentering og informasjonsasymmetri gjør det krevende å etterprøve miljøpåstander og plassere ansvar. I slike strukturer oppstår betydelige muligheter for manipulasjon, skjult praksis og mangelfull dokumentasjon.

Samtidig er det juridiske landskapet i rask utvikling. (EU) European Union har introdusert omfattende reguleringer som taksonomien (klassifiseringslære – altså et system for å beskrive, navngi og ordne ting i grupper basert på deres egenskaper eller relasjoner), Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD) og Corporate Sustainability Due Diligence Directive (CSDDD) (aktsomhetsvurdering) og flere land – inkludert Norge – styrker sine nasjonale rammeverk for å motvirke grønnvasking. Likevel er reguleringene fortsatt fragmenterte, definisjonene uklare og håndhevingen ujevn. Det er derfor et stort behov for forskning som undersøker hvordan grønnvasking kan forstås og behandles som en form for bærekraftskriminalitet, og hvilke regulerings- og sanksjonsmekanismer som faktisk kan redusere omfanget og skadevirkninger. Dette gjelder særlig i lys av utfordringer knyttet til jurisdiksjon, bevisføring og ansvars plassering i globale verdikjeder.

I tillegg skaper teknologisk utvikling både nye muligheter og nye risikoer. Digitale sporbarhetssystemer, automatisert rapportering, kunstig intelligens og datadrevne kontrollmekanismer kan styrke transparens og etterlevelse, men kan også brukes til å raffinere og skjule grønnvasking. Det er derfor nødvendig å forstå hvordan juridiske og teknologiske virkemidler kan kombineres for å skape mer effektive regulerings- og håndhevingsregimer.

Dette prosjektets problemstilling er dermed høyst relevant. Den adresserer et område der rettsutviklingen går raskt, men hvor forskningen fortsatt ligger etter. Ved å undersøke hvordan grønnvasking i globale verdikjeder kan identifiseres, reguleres og sanksjoneres som bærekraftskriminalitet, og hvilke mekanismer som er mest effektive for å redusere skadevirkninger, bidrar prosjektet med kunnskap som er viktig for lovgiver, tilsynsmyndigheter, næringsliv og academia. Dette gjør prosjektet relevant både i et samfunnsmessig, juridisk og forskningsmessig perspektiv.

Studien bygger på en kvalitativ, eksplorativ tilnærming som kombinerer dokumentanalyse og intervjubasert datainnsamling. Analysen tar utgangspunkt i tilgjengelig forskning, NOU-er Norges offentlige utredninger, relevante rapporter og annen skriftlig dokumentasjon som belyser grønnvasking, bærekraftskriminalitet og regulering av globale verdikjeder. Denne

litteraturen danner et teoretisk og begrepsmessig rammeverk for studien, og brukes til å identifisere sentrale problemstillinger, begrepsavklaringer og eksterne kunnskapshull.

For å supplere dokumentgrunnet gjennomføres semistrukturerte intervjuer med et bredt spekter av aktører som har direkte erfaring med eller innsikt i tematikken. Dette inkluderer representanter for næringslivet, kontroll- og tilsynsmyndigheter, advokater, revisorer og regnskapsførere, samt forskere og andre fagpersoner fra akademia. Intervjuene gir tilgang til praksisnære perspektiver, vurderinger av gjeldende reguleringer og innsikt i hvordan grønnvasking håndteres i ulike deler av verdikjeden.

Kombinasjonen av dokumentanalyse og intervjudata gjør det mulig å undersøke grønnvasking både som et juridisk, økonomisk og organisatorisk fenomen, og å forstå hvordan bærekraftskriminalitet manifesterer seg i globale verdikjeder. Metoden legger til rette for å identifisere mønstre, utfordringer og mulige tiltak, samtidig som den gir rom for å fange opp variasjoner i erfaringer og fortolkninger på tvers av aktørgrupper.

Studien avgrenses til å undersøke grønnvasking som et mulig uttrykk for bærekraftskriminalitet innenfor rammen av globale verdikjeder, med særlig vekt på hvordan fenomenet forstås, operasjonaliseres og håndteres av institusjonelle aktører. Prosjektet retter seg primært mot de regulatoriske, organisatoriske og profesjonelle mekanismer som påvirker virksomheters etterlevelse og rapporteringspraksis, og omfatter derfor ikke en empirisk kartlegging av omfanget av grønnvasking i spesifikke sektorer eller en kvantitativ vurdering av forekomsten. Analysen inkluderer relevante internasjonale rammeverk og standarder, men avgrenses til norske virksomheter og myndigheter som casekontekst, ettersom formålet er å undersøke hvordan globale krav og forventninger oversettes og praktiseres i en norsk regulerings- og styringssetting.

Vider avgrense prosjektet til aktørperspektiver fra næringsliv, kontroll- og tilsynsmyndigheter, juridiske og revisjonsfaglige profesjoner samt akademia. Forbrukerperspektivet, mediediskurser og sivilsamfunnsaktører inngår ikke i datagrunnet, da studiens analytiske fokus ligger på institusjonelle og profesjonelle forståelser av grønnvasking snarere enn på offentlig opinion eller markedskommunikasjon. Prosjektet gjennomfører heller ikke en fullstendig rettsdogmatisk analyse av alle relevante regelverk, men undersøker hvordan reguleringer og standarder fungerer som styringsverktøy i praksis. Disse avgrensningene gjør det mulig å konsentrere analysen om de strukturelle og institusjonelle betingelsene som former grønnvasking som bærekraftskriminalitet, og utvikler en dyptgående forståelse av hvordan fenomenet håndteres i skjæringspunktet mellom global regulering og nasjonal implementering.

Forskningsspørsmålet er: «Hvordan kan grønnvasking i globale verdikjeder forstås og behandles som bærekraftskriminalitet, og hvilke juridiske reguleringer og sanksjonsmekanismer er mest effektive for å redusere omfang og skadevirkninger?»

2. Begreps- og rettslig avklaring

2.1 Hva er grønnvasking

Begrepet grønnvasking har de siste årene fått økende juridisk betydning, særlig i lys av EUs arbeid med å regulere miljøpåstander i markedskommunikasjon. *Grønnvasking forstås som praksisen der virksomheter fremsetter uriktige, overdrevne eller udokumenterte påstander om miljømessige fordeler ved produkter, tjenester eller egen virksomhet.* Selv om det ikke eksisterer én globalt harmonisert definisjon, har EU etablert et stadig mer presist rettslig rammeverk som i praksis fungerer som en juridisk definisjon.

I EU har Unfair Commercial Practices Directive (UCPD) vært hovedinstrumentet for å regulere villedende miljøpåstander. Direktivet betyr urimelig handelspraksis, inkludert miljøpåstander som ikke kan dokumenteres eller som gir et misvisende inntrykk av at et produkt eller en virksomhets miljøprestasjon (MacLennan & De Catelle 2025).

Innenfor rammen av *European Green Deal* har EU imidlertid igangsatt en omfattende revisjon av regelverket. Dette inkluderer både Directive to Empower Consumers for the Green Transition (ECGT) og forslaget til Green Claims Directive, som sammen skal etablere mer detaljerte og harmoniserte krav til dokumentasjon, verifikasjon og kommunikasjon av miljøpåstander (European Commission 2023).

Det foreslåtte Green Claims Directive introduserer klare kriterier for hvordan miljøstandarder skal underbygges, samt om uavhengig tredjepartsverifisering. Direktivet skal sikre at miljøpåstander blir «pålitelige, sammenlignbare og verifiserbare» på tvers av EU-markedet (European Commission 2023). Dette innebærer at virksomheter må kunne dokumentere alle eksplisitte miljøpåstander, og at miljømerker må oppfylle strenge krav til transparens og styring. Samtidig innfører ECGT-direktivet et forbud mot generiske miljøpåstander som «grønn», «bærekraftig» eller «miljøvennlig» dersom de ikke støttes av robust og verifiserbar dokumentasjon (Loyens & Loeff 2026).

Videre viser nyere analyser at EU-reguleringer av grønnvasking er i ferd med å bli betydelig strengere og mer presis. MavLennan & De Catelle (2025) argumenterer for at de nye direktivene vil redusere skjønnsrommet for myndigheter og domstoler ved vurdering av miljøpåstander, og dermed ha større forutsigbarhet for både forbrukere og næringsliv. Dette innebærer i praksis at grønnvasking får en mer eksplisitt juridisk definisjon, der kjerneelementene er: villedende eller udokumenterte miljøpåstander, manglende transparens, og bruk av miljømerker uten tilstrekkelig verifikasjon.

For Norge, som del av (EØS) Det europeiske økonomiske samarbeidsområdet, vil disse reglene få direkte betydning. Norske virksomheter må dermed forholde seg til EUs stadig mer detaljerte krav til miljøkommunikasjon, og grønnvasking vil i økende grad kunne vurderes etter harmoniserte europeiske kriterier. Dette innebærer at begrepet ikke bare er politisk og etisk relevant, men også rettslig operasjonalisert gjennom EU-retten.

Grønnvasking har de siste årene utviklet seg fra å være et markedsføringsproblem til å bli forstått som et strukturelt hinder for bærekraftig omstilling. Begrepet viser til praksiser der virksomheter gir et uriktig, udokumentert eller uvesentlig inntrykk av miljømessige eller bærekraftige kvaliteter ved produkter, tjenester eller egen drift. Dette innebærer at kommunikasjonen skaper et grønnere bilde enn det som faktisk kan dokumenteres (Store norske leksikon 2024).

I takt med økende etterspørsel eller bærekraftige løsninger har grønnvasking blitt mer utbredt. Studier viser at en betydelig andel av miljøpåstander i markedet enten er vage, misvisende eller direkte feilaktige. EU-kommisjonens bakgrunnsdata viser at over halvparten av

grønne påstander er utilstrekkelig begrunnet, noe som understreker problemets omfang (Gullberg & Gundersen 2025).

Tradisjonelt har grønnvasking vært regulert som en form for villedende markedsføring, for eksempel gjennom markedsføringsloven i Norge. Forbrukertilsynet har lenge hatt myndighet til å føre tilsyn med miljøstandard og kreve dokumentasjon (Store norsk leksikon 2024).

De senere årene har imidlertid både EU og nasjonale myndigheter begynt å betrakte grønnvasking som et mer alvorlig samfunnsproblem. Dette skyldes at grønnvasking ikke bare villeder forbrukere, men også undergraver tilliten til bærekraftige markeder, hindrer reell grønn omstilling og kan bidra til at kapital kanaliseres til ikke-bærekraftige aktiviteter. De europeiske tilsynsmyndighetene (EBA, EIOPA og ESMA) peker på at grønnvasking skaper systemiske risikoer i finansmarkedene og krever strengere regulering og tilsyn (Finanstilsynet 2024).

Når grønnvasking forstås som bærekraftskriminalitet, innebærer det en normativ og juridisk forskyvning: fra å se fenomenet som et markedsføringsavvik til å betrakte det som en handling som aktivt skader samfunnets evne til å nå bærekraftsmålene. Dette perspektivet er i tråd med nyere EU-reguleringer, som det nye direktivet om styrket forbrukervern i den grønne omstillingen (Direktiv 2024/825). Direktivet forbyr en rekke grønnvaskingsteknikker og innfører strengere krav til dokumentasjon av miljøpåstander (Wiersholm 2024).

Å forstå grønnvasking som bærekraftskriminalitet innebærer at: Handlinger ses som samfunnsskadelig atferd, ikke bare som uetisk markedsføring, og at regulering og sanksjoner skjerpes, blant annet gjennom bøter, svartelisting og krav om tredjepartsverifisering av miljøpåstander. Ansvar flyttes fra forbruker til virksomhet, ved at virksomheter må dokumentere påstander for å unngå å skape et misvisende helhetsinntrykk. Bærekraftsmålene brukes som normativ ramme, slik vi ser i grønnvaskingsplakaten, som inkluderer alle dimensjoner av bærekraft – ikke bare klima og miljø (NDLA 2024).

Denne utviklingen reflekterer en bredere forståelse av at bærekraft ikke kan realiseres dersom virksomheter systematisk manipulerer informasjonen eller skjuler negative konsekvenser av egen virksomhet. Grønnvasking blir dermed ikke et spørsmål om forbrukerrettigheter, men om samfunnets evne til å gjennomføre en rettferdig og effektiv grønn omstilling.

2.2 Bærekraftskriminalitet som analytisk og rettslig ramme

Bærekraftskriminalitet er handlinger der virksomheter bevist bryter eller omgår regler, normer eller forventninger knytte til miljø, klima og sosial bærekraft for å oppnå økonomiske fordeler.

Begrepet har i den senere tid fått økende oppmerksomhet i både akademiske og regulatoriske miljøer, ettersom sammenhengen mellom økonomisk aktivitet, miljøpåvirkning og samfunnsmessige skadevirkninger er blitt tydeligere. Teoretisk springer begrepet ut av en bredere forståelse av «green criminology», et forskningsfelt som undersøker hvordan miljøskade, ressursutnyttelse og økonomisk risiko kan forstås som former for kriminalitet eller normbrudd, selv når handlingene ikke nødvendigvis er straffbare etter tradisjonell strafferett (White 2018). Green criminology utfordrer dermed skillet mellom juridisk kriminalitet og sosialt skadelige handlinger, og argumenterer for at miljøskade bør vurderes ut fra skadepotensial snarere enn formell lovgivning (Lynch & Stretesky 2014).

I en europeisk kontekst har utviklingen av bærekraftsrelatert regulering bidratt til å gi begrepet et rettslig innhold. EUs grønne regelverksramme – inkludert taksonomiforordningen

(taksonomi er et system for å klassifisere og ordne fenomener i kategorier basert på felles kjemmetegn), CSRD, CSDDD og direktiver som UCPD og ECGT – etablerer nye normer for hvordan virksomheter skal håndtere miljøpåvirkning, menneskerettigheter og samfunnsansvar.

Selv om disse regelverkene primært er administrative og sivilrettslige, skaper de et sett av rettslige plikter som kan danne grunnlag for sanksjoner, erstatningsansvar og i enkelte tilfeller strafferettslige reaksjoner (European Commission 2022). I denne forstand kan brudd på bærekraftsregler forstås som compliance-basert bærekraftskriminalitet, der kriminaliteten består i å unnlate å oppfylle lovpålagte krav knyttet til miljø, arbeidsforhold eller aktsomhetsvurderinger i verdikjeden.

Et annet rettslig grunnlag for begrepet finnes i utviklingen av internasjonal miljørett og menneskerettighetsnormer. Prinsippet om «no harm», forebygging, føre-var og bærekraftig utvikling har gradvis fått status som rettslige standarder i internasjonal rett (Sands et al. 2018). Disse prinsippene påvirker nasjonal lovgivning og kan gi grunnlag for å definere visse former for miljøskade som rettsstridige, selv når nasjonale straffebestemmelser er fragmenterte eller utilstrekkelige. I tillegg har flere forskere argumentert for at alvorlige former for miljøskade – såkalt «ecocide» – bør anerkjennes som en internasjonal forbrytelse på linje med folkemord og forbrytelser mot menneskeheten (Higgins, Short & South 2013; Christophersen 2026).

Økosid brukes om omfattende ødeleggelse, ofte forårsaket av mennesker, i et omfang som truer naturens evne til å regenerere seg. Begrepet dukker særlig opp i diskusjonen om internasjonal strafferett, der noen ønsker å gjøre økosid til egen forbrytelse på linje med folke-mord og forbrytelser mot menneskeheten. Selv om økosid ennå ikke er innlemmet i Roma-statuttet, viser debatten hvordan bærekraftskriminalitet kan forstås som et normativt og rettslig utviklingsfelt.

På nasjonalt nivå er bærekraftskriminalitet ofte et tverrsektorielt fenomen som omfatter brudd på miljølovgivning, arbeidsmiljøregler, forbrukerbeskyttelse, konkurranseregler og selskapsrettslige plikter. Dette gjenspeiler at bærekraft ikke er et avgrenset rettsområde, men et prinsipp som integreres i flere deler av rettssystemet. I norsk sammenheng kan brudd på forurensningsloven, arbeidsmiljøloven, markedsføringsloven og regnskogsloven dermed inngå i en bredere forståelse av bærekraftskriminalitet, særlig når handlingene innebærer systematiske eller alvorlige brudd som skader miljø, mennesker eller samfunnsinteresser.

Samlet sett kan bærekraftskriminalitet forstås som et begrep i skjæringspunktet mellom teori og rett. Teoretisk bygger den på en utvidet forståelse av kriminalitet som sosial skade, mens det rettslige grunnlaget gradvis styrkes gjennom nasjonale og internasjonale reguleringer som etablerer plikter knyttet til miljø, menneskerettigheter og ansvarlig virksomhetsstyring. Begrepet fungerer dermed som en analytisk kategori og som en juridisk utviklingsretning, der formålet er å synliggjøre og motvirke handlinger som undergraver bærekraftig utvikling.

Å forstå bærekraftskriminalitet som en analytisk og rettslig ramme innebærer et skifte fra tradisjonelle, ensidige strafferettslige perspektiver til et bredere normativt prosjekt som integrerer miljømessige, sosiale og økonomiske hensyn. Normativt innebærer rammen en forskyvning fra individorientert skyld til et systematisk ansvar der virksomheter, stater og transnasjonale aktører holdes ansvarlige for handlinger som undergraver bærekraftige utviklingsmål (White 2018). Dette utvider kriminalitetsbegrepet til å omfatte handlinger som ikke nødvendigvis er kriminalisert i nasjonal rett, men som likevel har betydelige skadevirkninger for økosystemer, menneskerettigheter og fremtidige generasjoner (Goyes & South 2017).

Rettsens tradisjonelle fokus på klart avgrensede lovbrudd utfordres dermed av et normativt rammeverk som legger vekt på formell kriminalisering. Dette skaper et spenningsfelt mellom positivrettslige grenser og et bredere etisk krav om å adressere strukturelle og kumulative

skader som følger av global produksjon, ressursutvinning og forbruk (Nurse 2020). Bærekraftskriminalitet som ramme synliggjør at mange av de mest alvorlige miljø- og samfunnsskadene oppstår innenfor lovlige økonomiske aktiviteter, noe som utfordrer rettens legitimitet og evne til å beskytte kollektive interesser.

Rettens implikasjoner er derfor betydelige. For det første kan rammen bidra til å legitimere en utvidelse av strafferettslig regulering, særlig innen miljørett (UNEP 2020). For det andre kan den styrke argumentasjonen for å utvikle nye internasjonale normer, som kriminalisering av økosid, og for å integrere bærekraftshensyn i eksisterende rettslige mekanismer som due diligence-lovgivning og ESG-rapportering (Higgins et al. 2013). For det tredje kan rammen fungere som et analytisk verktøy for å identifisere normative hull i rettssystemet – altså områder der alvorlig skade ikke møtes med adekvate rettslige reaksjoner.

Samtidig reiser rammen rettsikkerhetsmessige utfordringer. En utvidelse av kriminalitetsbegrepet kan skape uklarhet om skyldkrav, ansvarsplassering og forholdet mellom administrative og strafferettslige sanksjoner (Faure & Svatikova 2012).

Det normative idealet om bærekraft kan også komme i konflikt med legalitetsprinsippet dersom rettsutviklingen skjer raskere på det politiske enn på det lovgivende nivået. Likevel viser utviklingen innen internasjonal miljørett, menneskerettigheter og selskapsregulering at rettssystemer i økende grad anerkjenner behovet for å adressere komplekse, grenseoverskridende skader som ikke lar seg fange opp av tradisjonelle strafferettslige kategorier.

Samlet sett innebærer bærekraftskriminalitet som analytisk og rettslig ramme en normativ ambisjon om å synliggjøre og motvirke strukturelle skader som truer økologisk og sosial bærekraft, samtidig som den utfordrer rettens tradisjonelle grenser og krever nytenkning om ansvar, regulering og rettslig styring i en globalisert økonomi.

2.3 Globale verdikjeder som kontekst

Verdikjedeperspektivet tar utgangspunkt i at produksjon av varer og tjenester skjer gjennom en sekvens av aktiviteter som hver tilfører produktet økt verdi. I en globalisert økonomi er disse aktivitetene i økende grad geografisk spredt, noe som gjør at verdikjeder ofte strekker seg over flere land og kontinenter. Dette innebærer at råvareutvikling, komponentproduksjon, sammensetning, markedsføring og distribusjon kan foregå i ulike nasjonale kontekster, styrt av bedrifters strategier for kostnadsreduksjon, kompetansetilgang og markedsnærhet (NDLA 2024).

Et sentralt poeng i verdikjedeperspektivet er at global produksjon ikke bare handler om fysisk vareflyt, men også om immaterielle aktiviteter som design, kunnskapsutvikling og markedsføring. Disse aktivitetene er ofte lokalisert i rike land, mens fattige land i større grad forblir råvareleverandører eller utfører arbeidsintensive produksjonsledd. Dette skaper strukturell uheldig verdiskaping, der de mest lønnsomme leddene kontrolleres av multinasjonale selskaper og økonomier i det globale nord, mens land i sør mottar en mindre del av den totale verdien som skapes i kjernen (Spire 2022).

Verdikjedeperspektivet understreker også betydningen av regionale komparative fortrinn. Lokalisering av produksjon påvirkes av faktorer som råvaretilgang, transportinfrastruktur, kompetanse og institusjonelle rammevilkår. Disse forhold gir regioner ulike muligheter til å posisjonere seg i globale verdikjeder, og over tid kan dette skape betydelige forskjeller i regional verdiskaping og sysselsetning. Slike dynamikker er godt dokumentert i analyser av norske verdikjeder, som viser hvordan både innsatsvarer og sluttprodukter inngår i komplekse internasjonale produksjonsnettverk (Samfunnsøkonomisk analyse 2020).

I sum gir verdikjedeperspektivet et analytisk rammeverk for å forstå hvordan global produksjon organiseres, hvilke aktører som kontrollerer verdiskapingen, og hvordan økonomiske og geografiske forhold påvirker fordelingen av makt og profitt. Dette perspektivet er særlig relevant når man analyserer grønnvasking som bærekraftskriminalitet, ettersom komplekse og fragmenterte verdikjeder gjør det enklere å skjule miljøskadelig praksis og vanskeliggere å spore ansvar gjennom hele produksjonsløpet.

En kriminalitetsramme kan være hensiktsmessig i globale verdikjeder fordi den synliggjør at skade og utnyttelse i leverandørkjedene ikke bare er «uheldige bivirkninger» av handel, men potensielt straffbare handlinger som bør forstås som kriminalitet, med tilhørende ansvar og sanksjoner. Ved å bruke kriminalitetsperspektiv på fenomener som tvangsarbeid, barnarbeid, korrupsjon, miljødeleggelse og systematisk brudd på helse-, miljø- og sikkerhetsstandarder, flyttes fokus fra frivillige CSR-tiltak til rettslig ansvar, makt og kontroll i verdikjeden (Sutherland 1949; Kramer, Michalowski & Kauzlarich 2002). Dette kan bidra til å synliggjøre hvordan selskaper i toppen av verdikjeden, gjennom innkjøpspraksis, prispress og kontraktsvilkår, kan medvirke til eller legge til rette for lovbrudd lenger ned i kjeden, selv om de formelt står langt fra den konkrete handlingen (Passas 2005).

Kriminalitetsrammen åpne for å se globale verdikjeder som regulerte rom, der både nasjonal strafferett, internasjonale konvensjoner og såkalte «soft law» (som FNs veiledende prinsipper for næringsliv og menneskerettigheter) virker sammen for å definere hva som er akseptabel praksis, og hvem som kan holdes ansvarlig (Ruggie 2013; Braithwaite & Drahos 2000). I stedet for å forstå brudd på menneskerettigheter og arbeidsstandarder som isolerte «compliance-feil», kan de analyseres som del av mønstre av organisert, ofte transnasjonal, kriminalitet, der både stater, selskaper og mellommenn spiller roller (Passas 1999). En slik ramme gjør det lettere å diskutere behovet for strengere aktsomhetslovgivning, utvidet foretaksstraff, plikt til menneskerettslig og miljømessig due diligence, og bedre håndhevingsmekanismer på tvers av landegrensar (Bright 2020).

Videre kan kriminalitetsrammer bidra til å utfordre forestillingen om at «markedet» er et nøytralt rom, ved å vise hvordan ulik makt, informasjonsasymmetri og svake institusjoner i produsentland skaper strukturelle muligheter for kriminalitet og utnyttelse (Friedrichs 2010). Den gjør det også mulig å inkludere ofrenes perspektiv tydeligere, ved å se arbeidere, lokalsamfunn og miljø som bærere av rettigheter som krenkes, snarere enn bare som «risikofaktorer» i en bedrifts risikostyring (Green & Ward 2004). Samlet sett er kriminalitetsrammen derfor hensiktsmessig i analyser av globale verdikjeder fordi den: (1) tydeliggjør ansvar og medvirkning, (2) kobler verdikjeder til rettslige og institusjonelle rammer, (3) synliggjør strukturelle forhold som muliggjør kriminalitet, og (4) gir et normativt grunnlag for å argumentere for sterkere regulering, håndheving og sanksjoner mot selskaper som profiterer på ulovlig eller skadevoldende praksis i sine leverandørkjeder (Kramer et al. 2002; Ruggie 2013).

Ansvarsplassering i globale verdikjeder er et sentralt spørsmål i diskusjonen om grønnvasking som bærekraftskriminalitet. Verdikjeder kjennetegnes av geografisk fragmentering, komplekse kontraktsstrukturer og et stort antall aktører, noe som gjør det utfordrende å identifisere hvem som bærer det rettslige og etiske ansvaret for miljømessige og sosiale konsekvenser. I tradisjonell selskapsrett har ansvaret i hovedsak vært knyttet til direkte handlinger eller unnlaterelser innenfor virksomhetens egen kontrollsfære. I globale verdikjeder er denne tilnærmingen utilstrekkelig, ettersom skadevirkninger ofte oppstår fra den juridiske enheten som markedsfører produktet (Young 2021).

Utviklingen innen internasjonal regulering viser en gradvis forskyvning fra frivillige retningslinjer til mer bindende krav om aktsomhetsvurderinger og rapportering. Dette innebærer at selskaper i økende grad forventes å identifisere, forebygge og håndtere risiko i hele verdikjeden, ikke bare i egne operasjoner (Backer 2018). Ansvarsplassering beveger seg dermed fra et snevert fokus på direkte kontroll til et bredere ansvar basert på påvirkningskraft, forretningsforbindelser og forventet kunnskap om risiko. Denne utviklingen reflekteres blant annet i EUs arbeid med CSDDD som søker å etablere et harmonisert rammeverk for ansvar i verdikjeder (European Commission 2022).

I konteksten av grønnvasking får ansvarsplassering en særlig betydning. Når selskaper kommuniserer bærekraftspåstander som ikke samsvarer med faktiske forhold i verdikjeden, oppstår et informasjonsasymmetri-problem som kan villede forbrukere, investorer og myndigheter. Her er det ikke bare den direkte produsenten som holdes ansvarlig, men også merkevareeiere og andre aktører som drar økonomisk nytte av markedsføringen (Delmas & Burbano 2011). Ansvarsplasseringen knyttes derfor både til faktisk kontroll og til den rollen aktøren spiller i å skape eller opprettholde forventninger om bærekraft.

Et sentralt spørsmål er hvor langt ansvaret strekker seg i praksis. Juridisk sett varierer dette mellom jurisdiksjoner, men normativt peker forskningen mot at selskaper bør holdes ansvarlige i den grad de har mulighet til å påvirke forholdene i verdikjeden, eller der de med rimelighet burde ha kjent til risikoen for skade (Ruggie 2013). Dette samsvarer med prinsippene i FNs veiledende prinsipper for næringsliv og menneskerettigheter, som legger til grunn et ansvar basert på både årsakssammenheng, bidrag og tilknytning gjennom forretningsrelasjoner.

Samlet sett viser utviklingen at ansvarsplasseringen i globale verdikjeder ikke lenger kan forstås som et spørsmål om juridisk eierskap alene, men et dynamisk samspill mellom rettslige krav, markedsforventninger og normative standarder. I arbeidet mot grønnvasking innebærer dette at aktørene må kunne dokumentere reell bærekraftig praksis i hele verdikjeden, og ikke bare kommunisere idealer på et overordnet nivå.

Kompleksiteten i globale verdikjeder skaper betydelige utfordringer for transparens, sporbarhet og kontroll, noe som igjen forsterker risikoen for grønnvasking. Verdikjeder består ofte av flere lag av underleverandører, mellommenn og geografisk spredte produksjonsledd, der informasjonsflyten er fragmentert og ujevnt fordelt mellom aktørene (Gereffi 2018). Denne strukturelle kompleksiteten gjør det vanskelig for selskaper å ha full oversikt over faktiske forhold, samtidig som de likevel kommuniserer bærekraftsstandarder til markedet. Resultatet er en situasjon der informasjons- asymmetri – forskjeller mellom hva virkeligheten vet eller burde vite, og hva forbrukere, investorer og myndigheter kan kontrollere – blir et sentralt problem (Akerlof 2070).

Informasjonsasymmetri i bærekraftskommunikasjon oppstår særlig når selskaper har insentiver til å fremheve positive aspekter ved egen virksomhet, mens negative forhold i verdikjeden forblir skjult eller uklare. Dette skaper et marked der aktører som faktisk investerer i bærekraftige løsninger risikerer å bli konkurrert ut av virksomheter som kun gir inntrykk av å være bærekraftige (Lyon & Montgomery 2015). I slike tilfeller fungerer grønnvasking ikke bare som villedende markedsføring, men som en form for bærekraftskriminalitet som undergraver regulering, forbrukertillit og reell bærekraftig utvikling.

Regulatoriske initiativer som EUs taksonomi og CSDDD forsøker å redusere informasjonsasymmetrien ved å standardisere rapporteringskrav og styrke kravene til aktsomhetsvurderinger. Likevel viser forskning at selv omfattede rapporteringsregimer ikke nødvendigvis

eliminere problemet, ettersom kvaliteten på informasjonen fortsatt avhenger av selskapenes interne systemer, kontrollmekanismer og vilje til å avdekke risiko (Sullivan & Mackenzie 2020). Kompleksiteten i verdikjedene gjør dermed informasjonsasymmetri til en vedvarende utfordring som krever både juridiske, teknologiske og organisatoriske tiltak.

3. Regulering av grønnvasking i globale verdikjeder

3.1 EU-rammeverk

Regulering av grønnvasking i globale verdikjeder har de siste årene blitt betydelig styrket gjennom en rekke EU-initiativ som søker å øke transparens, ansvarlighet og etterprøvnbarhet i selskapers bærekraftsrelaterte kommunikasjon og praksis. Tre sentrale pilarer i dette regulatoriske landskapet er EU-taksonomien, CSRD og CSDDD. Disse rammeverkene fungerer i samspill og etablerer både klassifiseringssystemer, rapporteringskrav og aktsomhetsforpliktelser som samlet skal redusere risikoen for grønnvasking i europeiske og globale verdikjeder.

EU-taksonomien er et klassifiseringssystem som definerer hvilke økonomiske aktiviteter som kan anses som miljømessig bærekraftige. Formålet med å skape et felles språk for bærekraft og dermed redusere risikoen for at selskaper feilaktig fremstiller aktiviteter som grønne. Taksonomien er tett koblet til øvrige EU-reguleringer, særlig CSRD, ettersom selskaper må rapportere i henhold til taksonomikriteriene i sine bærekraftsrapporter. Dette innebærer at virksomheter må dokumentere i hvilken grad deres aktiviteter er i tråd med taksonomiens tekniske screeningskriterier, noe som bidrar til å gjøre grønnvasking vanskeligere ved å etablere objektive og målbare standarder (Tanso, 2024).

Taksonomien er under kontinuerlig revisjon for å sikre at kriteriene er praktisk anvendbare og oppdaterte. EU-kommisjonens arbeid med endringer i de delegerede rettsakene viser at det legges vekt på å forenkle og tydeliggjøre kravene, samtidig som ambisjonsnivået for å motvirke grønnvasking opprettholdes (EUR-Lex, 2025).

CSRD representerer et betydelig skift i europeisk bærekraftsrapportering. Direktivet utvider både omfanget av hvilke selskaper som omfattes og dybden av rapporteringskravene. CSRD krever at selskaper rapporterer etter European Sustainability Reporting Standards (ESRS), som inkluderer detaljerte krav til miljømessige, sosiale og styringsrelaterte forhold. Dette innebærer blant annet krav om å rapportere klimarelaterte overgangsplaner, risikoer og påvirkninger, samt å integrere informasjon fra EU-taksonomien (Tanso, 2024).

CSRD er også gjenstand for reformer gjennom EU Omnibus-pakken, som søker å gjøre regelverket mer målrettet og mindre byrdefullt. Endringene innebærer blant annet at rapporteringsplikten i større grad fokuserer på svært store selskaper, med nye terskler for antall ansatte og omsetning (Grant Thornton, 2026). Selv om dette kan redusere byrden for små og mellomstore virksomheter, opprettholder direktivet et sterkt fokus på kvalitet og sammenlignbarhet i bærekraftsrapporteringen – et sentralt virkemiddel mot grønnvasking.

CSDDD går lenger enn CSRD ved å pålegge selskaper å gjennomføre aktsomhetsvurderinger for å identifisere, forebygge og håndtere negative miljømessige og sosiale konsekvenser i hele verdikjeden. Mens CSRD primært fokuserer på rapportering, innebærer CSDDD en materiell plikt til å handle. Dette gjør direktivet til et viktig verktøy mot grønnvasking, ettersom det ikke lenger

er tilstrekkelig å rapportere om bærekraft – selskaper må også dokumentere faktisk risikohåndtering og forbedringstiltak (Tanso, 20024).

Også CSDDD er under revisjon gjennom Omnibus-pakken, som foreslå å redusere omfanget av hvilke selskaper som omfattes, samt å innføre et mer risikobasert rammeverk. Dette innebærer at selskaper kan innhente informasjon fra verdikjeder der det foreligger en rimelig forventning om negativ påvirkning. Samtidig fjernes forslaget om EU-omfattende erstatningsansvar, og sanksjoner skal håndteres nasjonalt, med et tak på 3% av global omsetning (Grant Thornton, 2026).

EU-taksonomien, CSRD og CSDDD utgjør et helhetlig rammeverk som adresserer grønnvasking fra ulike vinkler: klassifisering, rapportering og aktsomhet. Taksonomien setter standarder for hva som kan kalles bærekraftig; CSRD skal sikre at selskaper rapporterer konsistent og etterprøvbart; og CSDDD pålegger selskaper å faktisk handle i tråd med sine rapporterte mål og forpliktelser. Dette samspillet styrkes ytterligere gjennom EU Omnibus-pakten, som søker å gjøre regelverket mer effektivt og målrettet uten å redusere ambisjonsnivået (Lawcode, 2026).

Samlet sett representerer disse rammeverkene et av verdens mest omfattende regulatoriske systemer for å motvirke grønnvasking. De bidrar til å øke kvaliteten på bærekraftsdata, redusere informasjonsasymmetrier og sikre at selskapene ikke bare kommuniserer, men også leverer reelle bærekraftsprestasjoner i sine globale verdikjeder.

3.2 Norske reguleringer

Norsk regulering av grønnvasking er preget av en kombinasjon av nasjonale lover, sektorreguleringer og implementeringer av EU-rettslige rammeverk. Selv om Norge ikke er EU-medlem, er store deler av EUs bærekraftsreguleringer innlemmet i EØS-avtalen eller på vei inn. Dette skaper et stadig mer helhetlig regelverk som skal sikre at virksomheter opererer transparent og redelig i sin kommunikasjon om bærekraft. De mest sentrale norske virkemidlene mot grønnvasking finnes i markedsføringsloven, åpenhetsloven, produkt- kontrollloven og tilsynsmyndighetenes praksis, særlig Forbrukertilsynet og Miljødirektoratet (Justis- og beredskapsdepartementet, 2009; Barne- og familiedepartementet, 2021; Miljødirektoratet, 2022).

Markedsføringsloven er det mest direkte virkemidlet mot grønnvasking i Norge. Loven forbyr villedende markedsføring og stiller krav om at påstander om miljø og bærekraft skal kunne dokumenteres. Særlig relevant er §§ 6-7 om villedende handlinger og utelatelser, samt forskrift om urimelig handelspraksis, som iverksetter EUs direktiv om urimelig handelspraksis (UCPD) (Justis- og beredskapsdepartementet, 2009).

Forbrukertilsynet har i flere veiledende og tilsynssaker presisert at generelle og udokumenterte miljø påstander – som «grønn», «klimanøytral» eller «bærekraftig» - som hovedregel anses som villedende dersom de ikke kan underbygges med etterprøvbare dokumentasjon (Forbrukertilsynet, 2021; 2023). Tilsynet har også slått fast at virksomheter ikke kan markedsføre produkter som «klimanøytrale» basert på kjøp av klimavoter alene, og at påstander om resirkulerbarhet eller miljøvennlige materialer må være presise og dokumenterbare (Forbrukertilsynet, 2022).

Denne utviklingen er i tråd med EUs kommende Green Claims Directive, som Norge forventes å gjennomføre gjennom EØS (Regjeringen, 2023).

Åpenhetsloven, som trådte i kraft i 2022, er et annet sentralt element i norsk regulering

av bærekraft og ansvarlighet. Loven pålegger større virksomheter å gjennomføre og offentliggjøre aktsomhetsvurderinger knyttet til menneskerettigheter og anstendige arbeidsforhold i sine leverandørkjeder (Barne- og familiedepartementet, 2021).

Selv om loven ikke eksplisitt retter seg mot grønnvasking, bidrar den indirekte ved å styrke transparens og ansvarlighet i verdikjeder – to forhold som ofte er sentrale i vurderingen av om en virksomhets bærekraftskommunikasjon er redelig (NOU 2021:6, 2021). Åpenhetsloven har også en viktig forbrukerrettet dimensjon: enhver kan be en virksomhet om informasjon om hvordan den håndterer risiko i sine leverandørkjeder (Barne- og familiedepartementet, 2022; Sivilombudet, 2023).

Norge er gjennom EØS-avtalen forpliktet til å iverksette store deler av EUs bærekraftsreguleringer. EU-taksonomien er allerede innlemmet i norsk rett gjennom EØS-komiteens beslutning nr. 269/2023 (EØS-komiteen, 2023), og norske foretak som omfattes av regnskapsloven vil gradvis måtte rapportere etter CSRD og ESRS-standardene (Nærings- og fiskeridepartementet, 2023), CSDDD forventes også å bli innlemmet, noe som vil innebære betydelige utvidelser av norske virksomheters aktsomhetsplikter.

Denne utviklingen innebærer at norsk regulering av grønnvasking i økende grad harmoniserer med EU-retten. Samtidig opprettholder Norge egne nasjonale særtrekk, særlig gjennom markedsføringsloven, som gir et bredere vern enn mange EU-land (Regjeringen, 2023).

Forbrukertilsynet er den mest sentrale tilsynsmyndigheten i saker om grønnvasking. Tilsynet fører kontroll med markedsføring rettet mot forbrukere og kan ilegge overtredelsesgebyr ved brudd på markedsføringsloven. De siste årene har tilsynet prioritert grønnvasking høyt og gjennomført flere bransjevise tilsyn, blant annet innen tekstil, dagligvare og transport (Forbrukertilsynet, 2024).

Miljødirektoratet spiller en mer indirekte rolle, særlig gjennom tilsyn med miljøpåstander knyttet til produksjonsstandarder, kjemikalier og avfall (Miljødirektoratet, 2022). Direktoratet samarbeider også med Forbrukertilsynet i saker der miljøfaglig vurdering er nødvendig.

Norsk forbrukerbeskyttelse bygger på prinsippet at forbrukere skal kunne ta informative valg. Grønnvasking undergraver dette prinsippet ved å skape et feilaktig inntrykk av et produkts eller en virksomhets miljøprestasjon. Derfor er markedsføringsretten et av de mest effektive verktøyene mot grønnvasking.

Forbrukertilsynets praksis viser at norske myndigheter legger stor vekt på: krav om dokumentasjon, presisjon, helhetlig kommunikasjon og transparens (Forbrukertilsynet, 2021; 2023).

Dette regelverket fungerer i tett samspill med EU-retten og bidrar til å gjøre Norge til et av de strengeste landene i Europa når det gjelder regulering av grønnvasking (Økokrim, 2023).

3.3 Internasjonal standarder

Fra et kriminologisk ståsted kan internasjonale standarder forstås som en for «soft law»-regulering som søker å styre virksomhetenes atferd gjennom normer, forventinger og selvregulering istedenfor enn gjennom formelle sanksjoner. I analysen av grønnvasking som bærekraftskriminalitet blir det tydelig at slike standarder både kan fungere som forebyggende mekanismer og som strukturer som muliggjør normbrudd. Kriminologisk teori om regulering, makt og organisert regelomgåelse viser at frivillige standarder ofte skaper et rom for symbolsk etterlevelse,

der virksomheter kan fremstå som ansvarlige uten å endre praksis i substansiell forstand (Braithwaite, 2011). dermed blir standardene en del av det som i reguleringslitteraturen omtales som «responsive regulation», men med betydelige svakheter når de anvendes i globale verdikjeder preget av asymmetrisk makt og begrenset håndheving.

Det internasjonale rammeverket for ansvarlig næringsliv består av en rekke standarder som søker å regulere virksomheters miljømessige og sosiale påvirkning, men som samtidig danner et fragmentert og delvis overlappende landskap. I arbeidet med å forstå grønnvasking som en form for bærekraftskriminalitet i globale verdikjeder, er det avgjørende å analysere hvordan disse standardene fungerer i praksis, og hvilke strukturelle svakheter som gjør dem sårbare for strategisk misbruk. Forskning viser at frivillige standarder ofte kan fungere som legitimeringsverktøy snarere enn reelle styringsmekanismer, og dermed åpner for at virksomheter kan fremstå mer bærekraftige enn de faktisk er (Christensen, Morsing & Thyssen, 2021).

(OECDs), Organisation for Economic Co-operation and Development, retningslinjer for ansvarlig næringsliv er blant de mest omfattende og normativt sterke rammeverkene. De etablerer klare forventninger til aktsomhetsvurderinger, risikohåndtering og ansvarlighet i hele verdikjeden, og de støttes av nasjonale kontaktpunkter som kan behandle klager mot selskaper (OECD, 2011). Retningslinjene har dermed en semi-rettslig karakter som skiller dem fra mange andre frivillige standarder. Likevel er de ikke juridisk bindende, og kvaliteten på nasjonale kontaktpunkter varierer betydelig mellom land. Dette skaper et håndhevingsgap som gjør det mulig for selskaper å vise til OECD-rammeverket uten nødvendigvis å etterleve det i praksis. Dermed kan retningslinjene, til tross for sin normative tyngde, utnyttes som del av en grønnvaskingsstrategi.

Global Reporting Initiative (GRI) representerer på sin side den mest utbredte standarden for bærekraftsrapportering globalt. GRI-standardene søker å sikre sammenlignbar og transparent rapportering gjennom detaljerte indikatorer for miljømessige, sosiale og styringsmessige forhold (GRI, 2021). Selv om GRI har bidratt til økt åpenhet, bygger systemet i stor grad på selvrapportering uten krav om uavhengig verifikasjon. Dette gir virksomheter betydelig fleksibilitet i valg av rapporterte temaer og indikatorer, noe som åpner for selektiv rapportering og «cherry-picking» av positive resultater. Dermed kan GRI-rapportering fungere som et kommunikasjonsverktøy snarere enn et styringsverktøy, og risikoen for grønnvasking øker når rapporteringen ikke nødvendigvis reflekterer faktisk bærekraftsprestasjoner.

(ISO) Internasjonal Organization for Standardization har utviklet flere standarder som er relevante for bærekraft, særlig ISO 14001 for miljøledelse og ISO 26000 for samfunnsansvar. ISO-standardene er prosessorienterte og fokuserer på etablering av styringssystemer fremfor konkrete resultater (ISO, 2015). ISO 14001 kan sertifiseres, noe som gir en form for ekstern validering, men sertifiseringen sier lite om faktisk prestasjon. ISO 26000 er ikke sertifiserbar, noe som ytterligere svekker deres funksjon som kontrollmekanismer. Dermed kan ISO-standarder bidra til organisatorisk struktur uten nødvendigvis å sikre reell bærekraftig praksis, og de kan brukes som symbolske markører for ansvarlighet.

I et kriminologisk perspektiv kan dette ses som en form for «organisatorisk avvik» der virksomheter følger formelle prosedyrer, men samtidig opprettholder praksiser som undergraver bærekraftsmål. Dette samsvarer med teorier om «state-corporate crime», der lovlige

strukturer og reguleringsmekanismer kan bidra til å legitimere skadelig virksomhet (Kramer & Michalowski, 2006)

Samlet sett preges det internasjonale standardlandskapet av betydelig overlapp og fragmentering. De ulike rammeverktøyene adresserer mange av de samme temaene, men med ulike metodiske tilnærminger og ulik grad av forpliktelse. Dette skaper et komplekst system der virksomheter kan drive «compliance shopping» ved å velge de standardene som er mest fordelaktig for omdømmet, istedenfor de som stiller strengere krav. Fragmenteringen gjør det også vanskelig for tilsynsmyndigheter og sivilsamfunn å vurdere faktisk etterlevelse, og den manglende harmoniseringen åpner for strategisk bruk av standarder som legitimeringsverktøy (Sullivan & Gouldson, 2017). Når standardene i tillegg i stor grad er frivillige og mangler robuste sanksjonsmekanismer, blir det tydelig at de ikke alene kan forhindre grønnvasking eller bærekraftskriminalitet i globale verdikjeder.

Dermed fremstår internasjonale standarder som viktige, men utilstrekkelige, instrumenter i reguleringen av bærekraft. De etablerer normative forventninger og strukturerer rapportering og aktsomhetsmekanismer, men deres frivillige karakter mangler harmonisering og begrensede kontrollmekanismer gjør dem sårbare for strategisk misbruk. For å motvirke grønnvasking kreves derfor sterkere juridiske rammer, bedre verifikasjonsmekanismer og økt koordinering mellom standardiseringsorganer. Uten dette vil standardene fortsatt kunne fungere som symbolske markører istedenfor effektive verktøy for å sikre ansvarlighet i globale verdikjeder.

Dette åpner for det som i kriminologien omtales som «opportunity structure» - strukturelle forhold som gjør regelbrudd mulig, sannsynlig eller lønnsomt (Felson & Clarke, 1998). Når standardene i tillegg mangler robuste sanksjonsmekanismer og i stor grad baserer seg på frivillig etterlevelse, blir risikoen for grønnvasking betydelig. I globale verdikjeder, der kontrollen er svak og ansvaret diffust, kan standardene dermed fungere som en del av problemet istedenfor løsning.

En kriminologisk analyse viser derfor at internasjonale standarder ikke bare er tekniske verktøy for styring, men også sosiale og politiske instrumenter som inngår i maktforhold mellom selskapene, stater og sivilsamfunn. De kan bidra til å synliggjøre risiko og etablere normer for ansvarlighet, men samtidig skjule grønnvasking bak et lag av teknisk kompleksitet og symbolsk etterlevelse. For å motvirke bærekraftskriminalitet kreves derfor ikke bare standarder, men en styrking av håndhevingsmekanismer, uavhengig verifikasjon og juridisk bindende krav som reduserer rommet for strategisk misbruk.

4. Sanksjoner og håndheving

4.1 Typer sanksjoner

Sanksjonssystemet knyttet til grønnvasking i globale verdikjeder består i dag av en kombinasjon av administrative, sivile og strafferettslige mekanismer. I praksis er det imidlertid betydelige variasjoner mellom jurisdiksjoner når det gjelder både definisjon av grønnvasking og hvilke rettslige virkemidler som faktisk tas i bruk. Administrativ håndheving er den mest utbredte formen, særlig i EU og OECD-land, hvor tilsynsmyndigheter kan ilegge overtredelsesgebyrer, gi rettslig pålegg eller forby villedende markedsføring. Slike sanksjoner bygger ofte på forbrukerrettslige rammeverk, som EUs direktiv om urimelig handelspraksis (UCPD), hvor

grønnvasking behandles som en form for villedende markedsføring (European Commission 2021). Administrative reaksjoner har den fordel at de kan ilegges raskere og uten domstolsbehandling, men disse kritiseres for å være for svake til å endre atferd i store multinasjonale selskaper (Testa et al. 2022).

Sivile sanksjoner – typisk erstatningskrav eller gruppesøksmål – har fått økende betydning, særlig i saker der investor eller forbruker hevder økonomiske tap som følge av villedende bærekraftspåstander. I USA har flere store selskaper blitt møtt med søksmål for brudd på verdipapirlovgivningen eller å ha overdrevet ESG-prestasjoner (Coffee 2021). Sivile mekanismer kan være kraftfulle fordi de åpner for økonomisk ansvar og setter presedens, men de krever betydelige ressurser og bevisføring, noe som gjør dem mindre tilgjengelige i globale verdikjeder der informasjonsasymmetrien er stor.

Strafferettslige sanksjoner er foreløpig sjeldne, men flere land vurderer å kriminalisere alvorlige former for grønnvasking, særlig der villedningen skjer systematisk eller i kombinasjon med brudd på miljølovgivning. I EU foreslås det i CSDDD at grove brudd på aktsomhetsplikten kan få strafferettslige konsekvenser dersom medlemsstatene velger å iverksette slike mekanismer (European Parliament 2023). Likevel er det betydelige utfordringer knyttet til å bruke strafferetten: Grønnvasking er ofte vanskelig å bevise, grensene mellom lovlig markedsføring og ulovlig villedning er uklar, og ansvars plassering i komplekse verdikjeder er juridisk krevende (Lyon & Montgomery 2015).

På tvers av disse mekanismene er en gjennomgående utfordring at håndhevingen ikke står i forhold til omfanget av problemet. Grønnvasking skjer ofte i transnasjonale verdikjeder der ingen enkelt jurisdiksjon har full oversikt eller myndighet. Samtidig er bevisbyrden høy, og mange bærekraftspåstander er formulert så vagt at de faller utenfor eksisterende reguleringer. Dette skaper et håndhevingsgap som gjør at sanksjonssystemet i praksis fungerer fragmentert og reaktivt, snarere enn helhetlig og preventivt (Delmas & Burbano 2011). Resultatet er at grønnvasking fortsatt fremstår som lav-risiko strategi for selskaper, til tross for økende politisk og regulatorisk oppmerksomhet.

4.2 Håndhevingsutfordringer

Håndheving av grønnvasking i globale verdikjeder står overfor betydelige strukturelle og institusjonelle utfordringer. Et sentralt problem er mangelen på internasjonal koordinering og harmonisering av regelverk. Verdikjeder strekker seg ofte over flere jurisdiksjoner med ulike standarder for markedsføring, rapportering og bærekraftsinformasjon. Dette gjør det mulig for selskapene å tilpasse seg det svakeste regulatoriske leddet, et fenomen som ofte omtales som «regulatory arbitrage» (Vogel 2018). Selv om både EU, OECD og FN har utviklet retningslinjer og rammeverk for ansvarlig næringsliv, er disse i stor grad ikke-bindende, og nasjonal implementering varierer betydelig. Forsøk på harmonisering – som EUs taksonomi for bærekraftige aktiviteter og CSRD – representerer viktige steg, men gjelder primært europeiske markeder og forutsetter at tredjeland frivillig tilpasser seg (European Commission 2022). Mangelen på globalt bindende standarder gjør dermed håndhevingen fragmentert og uforutsigbar.

Utfordringene blir tydeligere når man ser på konkrete sanksjonssaker. I 2022 ble det tyske fondsselskapet DWS etterforsket for systematisk å ha overdrevet omfanget av bærekraftige investeringer i sine ESG-produkter. Etterforskningen førte til både administrative sanksjoner og

betydelig omdømmetap, og illustrerer hvordan finanssektoren kan bruke grønnvasking som konkurransefortrinn (Financial Times 2022). Et annet eksempel er H&M, som i 2022 ble kritisert for villedende miljøpåstander knyttet til sin «Conscious Collection». Etter undersøkelser fra Forbrukertilsynet i Norge og tilsvarende organer i andre land måtte selskapet endre markedsføringen og fjerne påstander som ikke kunne dokumenteres (Forbrukertilsynet 2022). I USA har Federal Trade Commission (TC) flere ganger sanksjonert selskaper for brudd på «Green Guides», blant annet saker om falske påstander om biologisk nedbrytbarhet og resirkulerbarhet (FTC 2020). Disse sakene viser at håndhevingen i stor grad er reaktiv og avhengig av nasjonale tilsynsmyndigheters kapasitet, samtidig som konsekvensene varierer betydelig mellom jurisdiksjoner.

For å forstå hvorfor grønnvasking er så vanskelig å håndtere, er det nyttig å se fenomenet gjennom en teoretisk ramme som plasserer det innenfor bærekraftskriminalitet. Grønnvasking kan forstås som en form for «organisert uansvarlighet» (Becker 2017), der selskaper strategisk manipulerer informasjonen for å fremstå som mer bærekraftig enn de er. Lyon og Montgomery (2015) beskriver grønnvasking som en rasjonell respons på markedets etterspørsel etter bærekraft, der kostnadene ved å bli tatt ofte er lavere enn gevinsten ved å fremstå som grønn. Fra et kriminologisk perspektiv kan grønnvasking ses som en «white-collar environmental crime», kjennetegnet er høy kompleksitet, lav synlighet og svak håndheving (Situ & Emmous 2000). I globale verdikjeder forsterkes dette av informasjonsasymmetri, manglende transparens og uklare ansvarsforhold. Dermed blir grønnvasking ikke bare et markedsføringsproblem, men en form for systemisk bærekraftskriminalitet som undergraver både miljøet og forbrukertillit.

Samlet sett viser dette at håndhevingsutfordringene ikke bare skyldes manglende ressurser eller juridiske verktøy, men også strukturelle forhold ved globale verdikjeder og insentivsystemer. Uten sterkere internasjonal koordinering, mer harmoniserte standarder og tydeligere ansvars plassering vil grønnvasking fortsette å være en lav-risiko strategi for selskaper som ønsker å kapitalisere på bærekraftstandarden.

4.2 Sammenligning av håndhevingsmodeller

For å forstå hvorfor grønnvasking ofte unnslipper effektive sanksjoner, må håndhevingen analyseres innenfor et bredere juridisk-teoretisk rammeverk der grønnvasking ikke bare ses som villedende markedsføring, men som en form for bærekraftskriminalitet – en praksis som undergraver miljørettslige mål, forbrukervern og ansvarlighet i globale verdikjeder. I denne forståelsen er grønnvasking en type «regulatory evasion» (Braithwaite 2013), der selskaper strategisk manipulerer informasjonen for å fremstå som mer bærekraftige enn de er, og dermed skaffer seg konkurransefordeler på bekostning av samfunnets kollektive interesser.

EU har de siste årene styrket sitt regulatoriske rammeverk gjennom UCPD og «Empowering Consumers for the Green Transition» direktivet (EU 2024/825). Disse instrumentene etablerer grønnvasking som en eksplisitt forbudt handelspraksis og gir nasjonale myndigheter hjemmel til å ilegge betydelige sanksjoner (European Commission 2024). Likevel viser studier at håndhevingen i praksis er svak, preget av ressursmangel, nasjonale forskjeller og reaktiv klagebasert modell (OECD 2022). Dette samsvarer med teorien om «regulatory capacity», som viser at selv sterke formelle regler ikke gir effekt uten institusjonell kapasitet og politisk vilje til å håndheve dem (Black 2005).

Norge følger i stor grad EU-retten, men håndhevingen er tradisjonelt av en veiledningsorientert tilnærming. Forbrukertilsynet har hjemmel til å ilegge overtredelsesgebyr, men bruker dette relativt sjelden (Sørensen 2022). Dette reflekterer en norsk reguleringskultur der «soft enforcement» og samarbeid prioriteres fremfor straff (Aalders & Wilthagen 1997). Resultatet er at grønnvasking i liten grad behandles som økonomisk kriminalitet, selv om praksisen kan føre til betydelig samfunnsskade – blant annet ved å villede investorer, svekke klimainnsats og legitimere uansvarlige praksiser i globale verdikjeder (Lyon & Montgomery 2015).

Offentlig håndheving er formelt sett hovedmodellen både i EU og Norge, men i praksis spiller privat håndheving en stadig større rolle. NGO-er, investorer og konkurrenter bruker klager, sivile søksmål og omdømmepress som sanksjonsmekanismer (Delmas & Burbano 2011). Dette kan forstås gjennom teoriene om «polycentric governance», hvor flere aktører bidrar til regulering når staten ikke har kapasitet (Ostrom 2010). Likevel er privat håndheving ujevnt fordelt og avhengig av ressurser, noe som skaper en fragmentert og uforutsigbar sanksjonsstruktur.

Den gjennomgående utfordringen er at grønnvasking ikke er fullt ut anerkjent som kriminalitet. I økonomisk kriminalitetslitteraturen beskrives slike praksiser som «low visibility crimes» (Clinard & Quinney 1973), der skadevirkningene er diffuse, globale og ofte indirekte. Dette gjør det vanskelig å mobilisere både politisk vilje og tilsynsressurser. I tillegg er grønnvasking en form for svindel knyttet til tillitsbaserte tjenester/varer - en villedning som er vanskelig for forbrukere og myndigheter å verifisere (Darby & Karni 1973). Dette skaper strukturelle håndhevingsutfordringer som ikke løses gjennom tradisjonelle markedsføringsregler alene.

For å styrke håndhevingen må grønnvasking normativt omkodes fra «uheldig markedsføring» til en form for bærekraftskriminalitet som undergraver miljørettslige mål, ESG-reguleringer og ansvarlighet i globale verdikjeder. Dette innebærer: å anerkjenne grønnvasking som en form for økonomisk kriminalitet med betydelig samfunnsskade. Håndhevingen må integreres tettere med selskapsrett, finansregulering og menneskerettighetslovgivningen. Å styrke både offentlig og privat håndheving gjennom klare sanksjonsrammer og bedre tilsynskapasitet er nødvendig, så vel som å utvikle en mer helhetlig reguleringsmodell som reflekterer kompleksiteten i globale verdikjeder.

Uten slike teoretiske institusjonelle omstillinger vil grønnvasking fortsatt operere i et rettslig gråområde der sanksjonsrisikoen er lav og insentivene til villedning høye.

5. Effektivitet og styringslogistikk

5.1 Hva betyr «effektiv regulering»?

I analysen av grønnvasking som bærekraftskriminalitet er det nødvendig å forstå effektiv regulering som er et resultat av en bestemt systematikk – et sett av antakelser om hvordan aktører styres, hvilke mekanismer som påvirker atferd, og hvordan normer internaliseres eller omgås.

I globale verdikjeder, der ansvar og kontroll er fragmentert, blir styringslogikken avgjørende for om regulering faktisk virker. Effektiv regulering kan derfor ikke reduseres til formell mål-oppnåelse, men må forstås som et samspill mellom juridiske normer, institusjonelle insentiver og sosiale kontrollmekanismer (Blanck 2002; Levi-Faur 2012).

Tradisjonell statlig regulering – ofte omtalt som «command-and-control» - bygger på en styringslogikk der staten setter klare regler og sanksjoner. I globale verdikjeder er denne modellen utilstrekkelig alene, fordi produksjonen og beslutningsmakt er spredt på tvers av jurisdiksjoner. Dette har gitt opphav til polycentriske styringsregimer, der statlige, private og hybride aktører sammen produserer normer og overvåking (Ostrom 2010; Abbott & Snidal 2009). Effektiv regulering i slike systemer handler om å skape komplementaritet mellom juridiske krav, markedsmekanismer og private kontrollsystemer.

Et eksempel er EUs CSRD-direktiv, som kombinerer juridisk bindende rapporteringskrav med krav om tredjepartsverifikasjon. Denne type regulering søker å redusere informasjonsasymmetrier og gjøre grønnvasking mer risikabelt, samtidig som den legger press på selskaper til å integrere bærekraft i styringssystemene sine.

Når grønnvasking forstås som bærekraftskriminalitet, aktualiseres strafferettens funksjon som både normbærer av avskrekkingsmekanisme. Strafferetten har tradisjonelt vært lite brukt i miljø- og bærekraftsrelaterte saker, men nyere utvikling – som EUs CSDDD og skjerpede nasjonale sanksjonsregimer – viser en økende vilje til å kriminalisere alvorlige former for villledende bærekraftskommunikasjon.

Strafferettens styringslogikk bygger på antakelsen om at risiko for straff endrer atferd. Men forskning viser at avskrekking alene sjelden er tilstrekkelig i komplekse organisasjoner, der beslutninger tas kollektivt og ansvar er diffust (Braithwaite 2002). Effektiv strafferettslig regulering forutsetter derfor: klar normativ avgrensning av hva som utgjør grønnvasking. Muligheten for å identifisere ansvarlige personer eller enheter må være til stede, og kapasitet til etterforskning og bevisføring i komplekse verdikjeder likeså.

Saken om Volkswagen-skandalen, også kalt «Dieselgate», hvor selskapet manipulerte utslippstestene for dieselmotorer slik at bilene fremsto som langt mer miljøvennlig enn de faktisk var. Dette illustrerer hvordan strafferettslige virkemidler kan få betydelig styringseffekt når de kombineres med sivile sanksjoner, markedreaksjoner og regulatorisk oppfølging. Dette er det mest sentrale eksemplet på grønnvasking som både bærekraftskriminalitet, bedrageri, miljøkriminalitet og systemsvikt i corporate governance.

Compliance-systemer representerer en annen styringslogikk, der regulering effektivitet avhenger av interne kontrollmekanismer, risikovurderinger og organisatorisk kultur. I næringslivet har bærekraft etter hvert blitt integrert i compliance-funksjoner, men forskning viser at dette ofte skjer på en måte som prioriterer formell etterlevelse fremfor materiell bærekraft (Parker & Nielsen 2017).

Effektiv regulering forutsetter derfor at compliance ikke bare blir en avkryssingsøvelse (uttrykket brukes kritisk om arbeid som handler mer om å krysse av i skjemaer enn å oppnå reell effekt) men en reell vurdering som identifiserer risiko for grønnvasking i hele verdikjeden, sikrer uavhengig verifikasjon av bærekraftsdata og integrerer bærekraft i insentivstrukturer og beslutningsprosesser.

Et illustrerende eksempel er Hennes & Mauritz, som gjentatte ganger har blitt kritisert for villedende miljøpåstander knyttet til «Conscious Collection». Til tross for omfattende interne compliance-systemer viser eksterne undersøkelser at informasjonen var selektiv og til dels

misvisende. Dette viser at compliance uten reell organisatorisk forankring ikke er tilstrekkelig for å forhindre grønnvasking.

Kriminologien bidrar med innsikt i hvorfor grønnvasking oppstår, og dermed hva som kreves for at regulering skal være effektiv. Ytre perspektiver er særlig relevante:

Mulighetsstrukturer. Grønnvasking skjer ofte fordi reguleringsregimer skaper rom for strategisk tolkning, mangelfull kontroll eller lav risiko for oppdagelse (Passas 1999). I globale verdikjeder er dette særlig tydelig i rapporteringssystemer som baserer seg på selvrappotering og frivillige standarder.

Rasjonelle valg og kost-nytte-vurderinger: Bedrifter kan velge grønnvasking når gevinsten ved å fremstå bærekraftig overstiger risikoen for sanksjoner. Dette ble tydelig i BP sin markedsføring av «Beyond Petroleum», som ga betydelig omdømmemessig gevinst til tross for at selskapets faktiske investeringer i fornybar energi var minimale.

Normalisering av avvik. I enkelte bransjer blir grønnvasking en del av «måten ting gjøres på». Når konkurrenter overdriver sine bærekraftspåstander, kan presset om å følge etter skape en kollektiv norm som kosmetisk bærekraft (Vaughan 1999).

Effektiv regulering må derfor adressere både strukturelle muligheter, økonomiske insentiver og kulturelle normer.

Viktige spørsmål blir: Hva virker og hvorfor? Når vi kombinerer styringslogikk, strafferett, compliance og kriminologi, framstå tre mekanismer som særlig avgjørende for effektiv regulering av grønnvasking. For det første reduksjon av informasjonssystemer gjennom standardiserte rapporteringskrav, uavhengig verifikasjon og sporbarhet i verdikjeden. For det andre reelle sanksjoner og håndhevingskapasitet som gjør grønnvasking økonomisk og juridisk risikabelt, både for selskaper og ledere. For det tredje – kulturell og organisatorisk forandring, der bærekraft integreres i styringssystemer, insentiver og beslutningsprosesser, ikke bare i kommunikasjon.

Effektiv regulering er dermed regulering som endrer atferd, ikke bare rapportering. Den må være presis nok til å begrense strategisk tilpasning, robust nok til å håndheves i globale verdikjeder, og fleksibel nok til å påvirke både strukturer og normer.

5.2 Reguleringsmodeller

Grønnvasking har de siste årene beveget seg fra å være et primært markedsførings- og omdømmeproblem til å bli et tydelig rettslig regulert fenomen i EU. Gjennom en rekke rettsaker – særlig CSRD, taksonomiforordninger, Sustainable Finance Disclosure Regulation (SFDR), forbrukervernrettede initiativer og forslag til Green Claims-direktiv – etableres et stadig mer finmasket normativt rammeverk som både skal forebygge og sanksjonere bærekraftskriminalitet i form av villedende bærekraftspåstander. Disse rettsakene kan leses som konkrete institusjonaliseringer av overordnede reguleringsmodeller som Responsiv regulering, risikobasert tilsyn og smart regulering.

Responsiv regulering, slik den er formulert av Ayres og Braithwaite (1992), bygger på en gradert «pyramide» av virkemidler der myndighetene eskalerer fra veiledning til strenge sanksjoner avhengig av reguleringsobjektets atferd. I EU-konteksten materialiseres dette gjennom kombinasjoner av: Plikt til åpenhet og rapportering (CSRD, SFDR, taksonomiforordninger). Materielle krav til innhold i bærekraftspåstander (Green Claims-direktiv, forbrukerdirektivene). Og sanksjons- og håndhevingsmekanismer på medlemsstatsnivå.

CSRD (direktiv (EU) 2022/2464) utvider og harmoniserer plikten til bærekraftsrapportering for store foretak og visse børsnoterte selskaper. Direktivet er i sin kjerne et responsivt virkemiddel: det forutsetter at økt transparens og standardiserte rapporteringskrav (gjennom European Sustainability Reporting Standards (ESRS) skal påvirke selskapers atferd gjennom markedspress, investorforventninger og omdømmerisiko, før mer inngripende sanksjoner aktualiseres (European Parliament and Council 2022). samtidig pålegges medlemsstatene å fastsette «effektive, forholdsmessige og avskrekkende» sanksjoner ved brudd, noe som gir rom for en eskalerende håndhevingspraksis.

Forslaget til Green Claims-direktivet (COM (2023) 166 final) går et skritt videre ved å regulere eksplisitt hvordan frivillige miljøpåstander skal underbygges, dokumenteres og verifiseres. Kravet om forhåndskontroll av uavhengig og akkreditert tredjepart før bruk av visse miljøpåstander og miljømerker redresserer et tydelig skifte fra ren etterfølgende kontroll til mer proaktiv, men fortsatt responsiv modell: virksomheter som innretter seg etter kravene, møtes med godkjenning og rett til å bruke påstandene; de som ikke gjør det, risikerer forbud, bøter og offentliggjøring av overtredelser.

Responsiv regulering kommer også til uttrykk i forslag til endringer i forbrukerrettighetsdirektivet og direktivet om urimelig handelspraksis (COM (2022) 143 final), der visse former for grønnvasking – som generelle, dokumenterte miljøstandarder («miljøvennlig», «grønn», «klimanøytral») – foreslås klassifisert som urimelige handelspauser per se. Dermed flyttes enkelte typer atferd oppover i sanksjonspyramiden: de er ikke lenger gjenstand for nyanserte vurderinger, men anses direkte forbudt.

Risikobasert tilsyn har blitt et bærende prinsipp i europeisk finans- og tilsynsrett (Black & Baldwin 2020). I bærekraftskonteksten er vi dette særlig i: SFDR (forordning (EU) 2019/2088), som pålegger finansmarkedsdeltakere å gi differensiert informasjon om bærekraftsrisiko og negative bærekraftseffekter, og taksonomiforordningen (forordning (EU) 2020/852). som etablerer kriterier for hva som kan anses som miljømessig bærekraftige økonomiske aktiviteter.

SFDR bygger eksplisitt på risikobasert logikk: finansforetak skal identifisere, vurdere og offentliggjøre hvordan bærekraftsrisikoer kan påvirke avkastning, og hvordan deres investeringer påvirker miljø og samfunn. Mangelfull eller villedende informasjon kan utgjøre grønnvasking, og tilsynsmyndigheter (som ESMA, EBA og nasjonale tilsyn) forventes å prioritere kontroll med produkter og aktører der risikoen for misvisende bærekraftspåstander er størst.

Taksonomiforordningen fungerer som et strukturerende verktøy for risikobasert tilsyn ved å definere hva som kan markedsføres som «miljømessig bærekraftig». Ved å knytte rapporteringsplikter (bl.a. gjennom CSRD og artikkel 8-rapportering) til taksonomikriteriene, får tilsynsmyndighetene et standardisert grunnlag for å identifisere avvik og potensielle tilfeller av grønnvasking (European Commission 2020). Foretak som i stor grad markedsfører sine aktiviteter som taksonomi-tilpassede, men rapporterer lav faktisk tilpassingsgrad, vil fremstå som høyrisikokandidater for tilsyn.

Risikobasert tilsyn forutsetter imidlertid pålitelig data og metodikk. Her oppstår en sårbarhet: dersom rapporteringen eller CSRD, SFDR og taksonomien i seg selv er beheftet med feil eller strategisk selektivitet, kan tilsynsmyndighetens risikovurderinger bli skjeve. Dette illustrerer (Power 2007) sitt poeng om «organisert usikkerhet»: et stadig mer sofistisert risikostyringsregime kan samtidig skape nye former for blindsoner.

Smart regulering, slik den er utviklet av (Gunningham & Grabosky 1998), tar utgangspunkt i at komplekse samfunnsproblemer best håndteres gjennom en «reguleringsmik» av offentlige, private og hybride virkemidler. Et hybrid virkemiddel er et politisk eller økonomisk styringsverktøy som kombinerer elementer fra to eller flere tradisjonellere virkemiddeltyper – typisk regulering, økonomiske insentiver og informasjon – for å oppnå et bestemt samfunns mål mer effektivt enn ett enkelt virkemiddel alene. EU-regimet mot grønnvasking er et skoleeksempel på en slik tilnærming.

For det første bygger CSRD, SFDR og taksonomien på omfattende bruk av private og halvprivate standarder. ESRS utvikles av EFRAG, som er en privatrettslig organisasjon med offentlig mandat. Bærekraftsrapportering vil i praksis ofte baseres på rammeverk som GHG-protokollen, TCFD og ulike bransjestandarder. For det andre forsetter Green Claims-direktivet bruk av typiske privat eller semi-offentlige aktører som opererer innenfor et offentlig definert akkrediteringsregime.

Videre regulerer forslaget til Green Claims-direktivet selve økosystemet av miljømerker ved å stille krav til styring, transparens og kvalitet, og ved å begrense adgangen til å etablere nye nasjonale eller private merker uten godkjenning. Dette er smart regulering i praksis: istedenfor å erstatte private ordninger, forsøker EU å styre og standardisere dem, slik at de fungerer som forlengede armer for offentlig regulering snarere enn som arenaer for institusjonalisert grønnvasking (Cashore 2002; Fransen & Kolk 2007).

Samtidig er det iboende spenning i denne modellen. Private sertifiserings- og vurderingsordninger (ESG-vurderingsbyråer, bransjekoder, frivillige standarder) kan både styrke og undergrave offentlig. Uten klare krav til metodikk, uavhengighet og interessekonflikter kan slike ordninger gi et skinn av ansvarlighet som i realiteten dekker over manglende bærekraft – en form for «regulert grønnvasking». EU-kommisjonen arbeider med regulering av ESG-byråer og harmonisering av bærekraftsrapportering kan ses som forsøk på å motvirke dette.

Grønnvasking i globale verdikjeder illustrerer tydelig begrensninger ved nasjonal og regional jurisdiksjon. Produksjon, råvareuttak og underleverandører befinner seg ofte utenfor EU, mens markedsføringen og salget skjer innenfor (Gereffi, Humphrey & Sturgeon 2005). EU-regelverket forsøker å håndtere dette gjennom: ekstraterritoriell rekkevidde hvor CSRD omfatter også visse ikke-EU-foretak med betydelig virksomhet i EU; SFDR og taksonomien påvirker globale kapitalstrømmer; Green Claims-direktivet vil gjelde alle aktører som markedsfører produkter til EU-forbrukere. Her kommer også inn kjedeansvar og due diligence-logikk. Selv om den horisontale due diligence-forordningen (CSDDD) er et eget regelverk, vil deres krav til aktsomhetsvurderinger i verdikjeder samvirke med rapporterings- og informasjonsplikter etter CSRD og SFDR, og dermed indikere påvirkning av risikoen for grønnvasking.

Likevel gjenstår betydelige håndhevingsutfordringer. Myndighetene i medlemsstatene må ofte basere seg på informasjon som er generert og kvalitetssikres av foretakene selv eller deres private verifikasjonsorganer. Dette forsterker behovet for både responsiv regulering (tillit kombinert med mulighet for eskalering) og risikobasert tilsyn (prioritering av sektorer og foretak med høy risiko for brudd).

Samspillet mellom offentlig og privat styring er særlig tydelig i reguleringen av grønnvasking. På den ene siden: offentlig regulering (CSRD, SFDR, taksonomien, Green Claims-direktivet, forbrukerrettslige regler) setter rammene for hva som er lovlige bærekraftspåstander, hvilke data som må rapporteres, og hvilke sanksjoner som kan ilegges.

Private ordninger (sertifisering, miljømerking, ESG-vurdering, bransjekoder) opererer innenfor disse rammene og oversetter dem til konkrete praksiser i verdikjedene.

På den andre siden kan private ordninger også fungere som regulatoriske drivere: store multinasjonale selskaper kan stille strengere krav til leverandører enn det som følger av offentlig rett, og finansinstitusjoner kan etablere interne kriterier for «grønne» investeringer som går lenger enn taksonomien. Dette samsvarer med Abbott og Snidal (2009) sin «governance triangle», der stat, næringsliv og sivilsamfunn inngår et dynamisk samspill om normforming og håndheving.

For å redusere risikoen for at dette samspillet resulterer i grønnvasking snarere enn reell bærekraft, er det avgjørende at offentlig regulering etter minstekrav til transparens og uavhengighet for private ordninger. At tilsynsmyndigheter utvikler kompetanse til å vurdere kvaliteten på private sertifiseringer og verifikasjoner. Og videre at rettslige sanksjoner også kan rettes mot misbruk av private ordninger som ledd i villedende markedsføring.

Forslaget til Green Claims-direktivet er et tydelig skritt i denne retningen ved å regulere både miljøpåstander og miljømerker, og ved å kreve verifikasjon basert på vitenskapelig dokumentasjon.

Sett i lys av de tre reguleringsmodellene kan EU-regimet mot grønnvasking og bærekraftskriminalitet forstås som en flernivåbasert og sammensatt reguleringsarkitektur.

Responsiv regulering kommer til uttrykk gjennom gradert bruk av rapporteringsplikter, veiledning, forhåndskontroll og sanksjoner. *Risikobasert tilsyn* strukturerer hvordan tilsynsmyndigheter prioriterer kontroll med foretak, produkter og sektorer, særlig gjennom SFDR og taksonomien. *Smart regulering* manifesteres i den bevisste bruken og reguleringen av private standarder, verifikasjonsorganer og miljømerker som en integrert del av det rettslige rammeverket.

Utfordringen fremover blir å sikre at denne reguleringsmiksen faktisk reduserer grønnvasking og ikke bare produserer mer komplekse rapporteringer og nye lag av symbolsk etterlevelse. Det forutsetter både robust håndheving på medlemsstatsnivå, videre harmonisering av standarder og en kritisk vurdering av hvordan globale verdikjeder og private styringsmekanismer påvirker den reelle effekten av EU-regelverket.

5.3 Private governance-mekanismer

Private governance-mekanismer har de siste tiårene fått en sentral rolle i reguleringen av virksomhetens bærekraftsarbeid, særlig i globale verdikjeder hvor statlig kontroll er fragmentert eller svak. Sertifiseringsordninger, revisjoner og ulike former for transparensmekanismer fremstår som markedsbaserte styringsverktøy som skal supplere – og til dels erstatte – offentlig regulering. Samtidig viser forskning at disse ordningene både kan bidra til å redusere grønnvasking og, paradoksalt nok, fungere som instrumenter for å legitimere den (Dauvergne & Lister 2013; Fransen & Kolk 2007).

Sertifiseringsordninger som FSC, Fairtrade og ulike ISO-standarder er utviklet for å etablere felles kriterier for ansvarlig produksjon og bærekraftig forvaltning. De kan styrke forbrukertillit og skape insentiver for bedre praksis, men kritikken har særlig rettet seg mot manglende uavhengighet, varierende kvalitet og lav terskel for godkjenning (Auld 2014). Fragmenteringen i sertifiseringslandskapet gjør det dessuten vanskelig å vurdere reell

bærekraftspåvirkning, og flere studier viser at sertifiseringer i enkelte sektorer har begrenset effekt på faktiske miljø- og arbeidsforhold (Blackman & Rivera 2011). Når virksomheter bruker slike ordninger til å kommunisere helhetlig bærekraft, til tross for at sertifiseringen kun dekker deler av virksomheten, oppstår et strukturelt rom for grønnvasking.

Revisjoner utgjør en annen sentral mekanisme i privat styring. De skal gi uavhengig verifikasjon av virksomheters etterlevelse av standarder, men er ofte preget av asymmetriske insentiver, ettersom det er varsomheten selv som betaler revisor (Power 1997). Dette skaper risiko for overflatisk kontroll, særlig når revisjonene er forhåndsvarslet eller begrenset til dokumentgjennomgang. Forskning på arbeidsforhold i globale leverandsdørkjeder viser at revisjoner ofte mislykkes i å avdekke systematiske brudd, og i enkelte tilfeller bidrar til å skjule dem (LeBaron et al. 2017). dermed kan revisjoner, som i utgangspunktet skal redusere risiko, bli en del av en kommunikativ fasade som legitimerer uholdbare eller ulovlige praksiser.

Transparensordninger – som bærekraftsrapportering, sporbarhetssystemer og åpne databaser – har som mål å styrke innsyn og ansvarliggjøring. Dette bygger på antakelsen om at informasjon i seg selv skaper markedsdisiplin. Likevel viser studier at selvrappotering uten uavhengig verifikasjon ofte fører til selektiv åpenhet og strategisk informasjonsstyring (Christensen et al. 2021). Store dokumentmengder kan dessuten fungere som «informasjonstapet» hvor vesentlige forhold drukner i volum, noe som igjen kan brukes til å tilsløre negativ påvirkning. Når virksomheten bevisst manipulerer eller utelater informasjon i rapportering, beveger praksisene seg fra grønnvasking til det som i økende grad omtales som bærekraftskriminalitet – et felt som omfatter økonomisk kriminalitet, miljøkriminalitet og bedrageri knytte til bærekraftspåstander (Nielsen & Parker 2022; Christophersen 2026).

Samlet sett viser forskningen at private governance-mekanismer har potensiale til å styrke bærekraftig praksis, men at effekten avhenger av uavhengighet, kvalitet, verifikasjon og sanksjonsmuligheter. Uten slike forutsetninger kan mekanismene fungere som legitimeringsverktøy som tilslører snarere enn avdekker risiko. For å redusere grønnvasking og motvirke bærekraftskriminalitet peker nyere litteratur på behovet for sterkere koblinger mellom private ordninger og offentlig regulering, harmonisering av standarder, samt teknologisk styrket sporbarhet og datakvalitet (Locke 2013); Cashore et al. 2021). Dette innebærer en overgang fra frivillige, markedsdrevne ordninger til hybride styringsmodeller hvor private og offentlige aktører sammen etablerer robuste rammer for ansvarlighet.

6 Juridiske og teknologiske mekanismer for å redusere omfang og skadevirkninger

6.1 Juridiske mekanismer

Juridiske mekanismer spiller en avgjørende rolle i å redusere både omfanget og skadevirkningene av grønnvasking som bærekraftskriminalitet. Når villedende bærekraftspåstander ikke bare forstås som markedsføringsfeil, men som handlinger som undergraver miljøstyring, forbrukertillit og rettferdig konkurranse, blir det tydelig at dagens reguleringer må vurderes i lys

av et bredere kriminalitetsperspektiv. Det innebærer at lovgiver ikke bare bør reagere på enkellovbrudd, men aktivt utforme et regelverk som forebygger systematisk manglende fremstilling av bærekraftsprestasjoner (OECD 2023; Howell 2022).

Dokumentasjonskrav er et grunnleggende virkemiddel for å motvirke grønnvasking. I norsk rett følger slike krav særlig av markedsføringsloven §3 og §7, som krever at næringsdrivende kan dokumentere påstander om produktets egenskaper. Forbrukertilsynet har i flere saker understreket at miljøpåstander må være «korrekte, relevante og presise» og at virksomheter må kunne fremlegge etterprøvable dokumentasjon (Forbrukertilsynet 2021). Likevel viser praksis at dokumentasjonskravene ofte er for generelle og at håndhevingen er ressurskrevende, noe som gir plass for strategisk tvedydighet.

EUs foreslåtte Green Claims Directive går lenger ved å kreve vitenskapelig metodikk, tredjepartsverifisering og offentlig tilgjengelig dokumentasjon (European Commission 2023). Normativt sett representerer dette en viktig forskyvning: dokumentasjonskravene blir ikke bare et bevismiddel, men et forebyggende kriminalitetstiltak som gjør det vanskeligere å operere i gråsonen mellom lovlig markedsføring og bærekraftskriminalitet.

Due diligence-forpliktelser har tradisjonelt vært knyttet til menneskerettigheter og arbeidsforhold, men får økende betydning også for miljø og klima. I Norge er åpenhetsloven et eksempel på et regelverk som pålegger virksomheter å kartlegge og håndtere risiko i leverandørkjeder. Selv om loven primært gjelder menneskerettigheter, har den en metodisk tilnærming som kan overføres til miljømessig due diligence.

EUs CSDDD går lenger og pålegger virksomheter å identifisere, forebygge og avbøte i hele verdikjeden (European Parliament and Council 2024). Normativt sett kan slike krav bidra til å redusere grønnvasking ved å tvinge virksomheter til å etablere reelle styringssystemer fremfor å kommunisere selektive eller overflatiske tiltak. Samtidig er det en risiko for due diligence-krav blir en formalistisk øvelse dersom de ikke kombineres med tydelige sanksjoner og uavhengig kontroll.

Effektive sanksjoner er avgjørende for å behandle grønnvasking som bærekraftskriminalitet. I norsk rett kan villedende miljøpåstander sanksjoneres gjennom markedsføringsloven, men også gjennom straffeloven § 371 om bedrageri dersom virksomheten bevisst villeder for å oppnå økonomisk fordel. Til tross for dette er strafferettslig forfølgning sjelden, noe som reiser normative spørsmål om hvorvidt dagens sanksjonsnivå faktisk reflekterer skadepotensialet.

EUs forslag til sanksjoner under Green Claims Directive – inkludert betydelige bøter, midlertidig markedsføringsforbud og krav om offentlig korrigerende – representerer et mer robust regime (European Commission 2023). Normativt sett kan slike tiltak bidra til å flytte grønnvasking fra å være en «lavrisiko-overtredelse» til å bli en handling med reell strafferettslig og økonomisk risiko.

Et tydelig juridisk virkemiddel er standardisering av begreper og metoder. EUs taksonomi for bærekraftige aktiviteter er et eksempel på et regelverk som reduserer rommet for strategisk begrepsbruk (EU Technical Expert Group 2020). I Norge er taksonomien iverksatt gjennom forskrift om bærekraftsrapportering, som stiller krav til store foretak om å rapportere etter felles kriterier.

Tilsynsmyndighetenes rolle er også avgjørende. Forbrukertilsynet har begrensede ressurser, og manglende kapasitet kan føre til at grønnvasking forblir lavt prioritert. Normativt sett

kan dette tolkes som en form for regulatorisk risikooverføring, der kostandene ved manglende håndheving bæres av forbrukere, seriøse aktører og miljøet.

Samlet sett viser utviklingen at juridiske mekanismer har potensial til å redusere grønnvasking, men dagens reguleringer er fragmentert og ofte reaktive. Dersom grønnvasking skal behandles som bærekraftskriminalitet, kreves: klare koblinger mellom markedsføringsrett og strafferett, særlig der villedning er systematisk og økonomisk motivert. Det kreves styrket tilsyn og sanksjonsnivå som refuterer skadepotensialet. Hertil kommer obligatorisk tredjepartsverifisering av sentrale bærekraftspåstander. Det kreves harmonisering av begreper og metoder for å redusere rommet for strategisk kommunikasjon, så vel som integrering av miljømessig due diligence i norsk rett, etter modell av CSDDD.

Et slikt rammeverk vil kunne foreslå grønnvasking som en form for økonomisk kriminalitet som undergraver både miljømål og samfunnets tillit til bærekraftig omstilling.

6.2 Teknologiske mekanismer

Teknologiske mekanismer utgjør et stadig viktigere supplement til juridiske virkemidler i arbeidet mot grønnvasking som bærekraftskriminalitet. Der juridiske krav setter rammene for hva virksomheter må dokumentere, kan digitale teknologier styrke både transparens, sporbarhet og etterprøvbarhet i verdikjeder. Teknologien kan dermed redusere informasjonsasymmetrier, avdekke avvik mellom kommunalisert og faktisk bærekraftsprestasjon, og gi myndigheter, investorer og sivilsamfunnet bedre grunnlag for kontroll og sanksjonering (OECD 2023; World Economic Forum 2022). Samtidig reiser teknologibruken nye normative spørsmål knyttet til makt, datasikkerhet og risiko for teknologibasert grønnvasking.

Digital transparens innebærer at virksomheter gjør relevante bærekraftsdata tilgjengelige i standardiserte, maskinlesbare formater. EUs CSRD og tilhørende ESRS-standardene legger opp til en digital rapporteringsinfrastruktur der data kan analyseres automatisk og sammenlignes på tvers av sektorer (European Parliament and Council 2022; EFRAG 2023). I norsk kontekst vil dette får betydning for store foretak som allerede rapporterer etter regnskapsloven og åpenhetsloven.

Et norsk eksempel er Miljødirektoratets digitale utslippsregistre, som gjør data om industriutslipp offentlig tilgjengelig i maskinlesbare formater. Dette gir både myndigheter og sivilsamfunn mulighet til å kontrollere om virksomhetens miljøpåstander samsvarer med faktiske utslippstall. Normativt sett viser dette hvordan manglende datakvalitet eller manglende verifikasjon kan skape nye rom for grønnvasking.

Sporbarhetsteknologier har potensial til å redusere grønnvasking ved å dokumentere faktiske forhold i verdikjeder. Blockchain-baserte løsninger kan sikre uforanderlige registre over råvareopprinnelse, produksjonsprosesser og transport (Saber et al. 2019). IoT-sensorer kan overvåke utslipp, energibruk i sanntid, og dermed redusere muligheten for manipulerte eller selektive data.

I Norge brukes slike teknologier blant annet i sjømatnæringen, der digitale sporbarhetssystemer dokumenterer fangst, transport og produksjon. Dette er særlig relevant i lys av tidligere saker om feilmerking og miljøpåstander i sjømatsektoren, der manglende sporbarhet har gjort det vanskelig å avdekke grønnvasking.

Satellittdata har også fått økende betydning. Norge har gjennom Norsk Romsenter og samarbeid med ESA tilgang til satellittdata som brukes til å overvåke skog, naturinngrep og utslipp. Slike data har blant annet blitt brukt til å kontrollere om skogbruk følger sertifiseringskrav, og kan dermed avdekke avvik som ellers ville være skjult. Dette gir en uavhengig kontrollmekanismer som kan avdekke bærekraftskriminalitet selv når virksomheter forsøker å skjule den.

Kunstig intelligens (KI) har et betydelig potensial til å styrke kontrollen med bærekraftspåstander. KI-baserte systemer kan analysere store mengder rapporteringsdata, identifisere inkonsistenser, avdekke mønstre som indikerer grønnvasking, sammenligne virksomheters kommunikasjon med eksterne datakilder som satellittbilder, utslippsregistre og markedsdata (EU AI Office 2024).

I Norge har Økokrim uttrykt interesse for KI-basert analyseverktøy i etterforskning av miljøkriminalitet og økonomisk kriminalitet. Dette kan på sikt inkludere analyser av bærekraftsrapportering, særlig der det foreligger mistanke om systematisk villedning. Slik teknologi kan dermed knytte KI direkte til strafferettslig håndheving.

Samtidig reiser KI-basert kontroll viktige normative spørsmål. Algoritmer kan være skjeve, utilgjengelige for offentlig innsyn eller basert på ufullstendige datasett. Det er derfor en risiko for at KI-systemer selv kan bidra til nye former for grønnvasking, der virksomheter optimaliserer rapportering for algoritmisk vurdering uten å forbedre faktisk bærekraftsprestasjon.

Teknologiske mekanismer kan også knyttes direkte til strafferettslig regulering. I norsk rett kan manipulasjon av digitale miljødata eller bevisst feilrapportering av bærekraftstopplysninger rammes av straffelovens § 371 om bedrageri, dersom handlingen er egnet til å gi virksomheten en uberettiget økonomisk fordel. Dersom virksomheten bruker teknologi til å skjule miljøskade, manipulere utslippsdata eller skape falske sporbarhetsdokumenter, kan dette også rammes av straffelovens § 366 om dokumentfalsk.

Et relevant eksempel er Dieselgate-relaterte undersøkelser, der Statens vegvesen og Miljødirektoratet bruket digitale måledata og uavhengige tester for å avdekke manipulerede utslippsverdier. Selv om saken primært var internasjonal, illustrerer den hvordan teknologiske mekanismer kan være avgjørende for å avdekke straffbare forhold knyttet til miljøpåstander.

Utviklingen peker mot en stadig tettere integrasjon mellom juridiske krav og teknologiske løsninger. Med stor sannsynlighet vil framtidige reguleringstrender inkludere obligatorisk digital rapportering i maskinlesbare formater (CSRD/ESRS). Krav om sporbarhet i høyrisikosektorer, særlig gjennom blockchain og IoT, og KI-basert tilsyn som supplement til manuell kontroll vil tvinge seg frem. Det samme vil gjelde for sanksjoner for manipulasjon av digitale data, inkludert strafferettslig ansvar ved systematisk villedning. Hertil kommer internasjonal harmonisering av digitale bærekraftsstandarder, særlig gjennom ISO og EU-initiativer.

Normativt sett vil teknologiske mekanismer bare fungere effektivt dersom de kombineres med robuste juridiske rammer, uavhengig verifikasjon og tilstrekkelig tilsynskapasitet. Uten dette kan teknologien like gjerne bli et verktøy for mer sofistikert grønnvasking som for å bekjempe bærekraftskriminalitet.

6.3 Integrerte løsninger

Reduksjon av grønnvasking i globale verdikjeder forutsetter et skifte fra fragmenterte tiltak til integrerte løsninger der teknologi, rettslige rammer og organisatoriske mekanismer virker gjensidig forsterkende. Grønnvasking oppstår typisk i komplekse forsyningsnettverk preget av informasjonsasymmetri, manglende standardisering og svake kontrollmekanismer (Delmas & Burbano 2011). I slike strukturer kan virksomheter strategisk manipulere eller selektivt presentere miljøinformasjon, noe som både undergraver bærekraftsmål og skjuler mer alvorlige former for bærekraftskriminalitet.

En av de mest lovende mekanismene for å redusere grønnvasking er utviklet av compliance-by-design, der teknologiske systemer bygges slik at rettslige krav og bærekraftstandarder er innebygd i selve verdikjedens operasjoner. Dette innebærer at etterlevelse ikke lenger er et manuelt, etterfølgende kontrollpunkt, men en integrert del av datainnsamlingen, rapportering og beslutningsstøtte.

Tre teknologiske utviklingslinjer peker seg særlig ut:

Sporbarhetsteknologi som blockchain, IoT-sensorer og digitale tvillingmodeller gjør det mulig å dokumentere råvareopprinnelse, utslipp og produksjonsforbud i sanntid. Slike systemer reduserer risikoen for manipulasjon av miljødata og øker verifiserbarheten av bærekraftspåstander (Sabeti et al. 2019).

Automatisert datavalidering og rapportering er den andre utviklingslinjen hvor kunstig intelligens og maskinlæring kan identifisere avvik, mønstre og inkonsistenser i ESG-data, noe som reduserer skjønnsrommet som ofte utnyttes i grønnvasking (Christensen, Hall & Leuz 2021).

For det tredje, datasett som kan brukes på tvers av systemer og følger felles standarder. Felles indikatorer og åpne dataplattformer gjør det mulig for investorer, myndigheter og sivilsamfunn å etterprøve påstander på tvers av jurisdiksjoner. Dette er avgjørende i globale verdikjeder fordi nasjonale reguleringer varierer betydelig.

Teknologi alene er imidlertid utilstrekkelig. Uten rettslige rammer som definerer hva som skal måles, hvordan det skal dokumenteres og hvilke sanksjoner som gjelder, kan teknologiske systemer like gjerne brukes til å raffinere grønnvasking som til å forhindre den.

Regulatoriske initiativer som EUs Corporate Sustainability Due Diligence Directive (CS3D) og Green Claims Directive representerer et skifte mot mer harmoniserte krav til dokumentasjon, aktsomhetsvurderinger og verifiserbare miljøstandarder. Disse reguleringene søker å etablere plikt til aktsomhetsvurderinger i hele verdikjeden, og kreve dokumenterbare og tredjepartsverifiserbare bærekraftsstandarder. Videre innføre sanksjoner for villendene kommunikasjon, og styrke tilsynsmyndighetenes mulighet til å etterprøve ESG-data.

Likevel viser forskning at selv avanserte reguleringer kan skape nye former for teknologisk grønnvasking dersom de ikke ledsages av robuste kontrollmekanismer og reell transparens (Brunsson et al. 2022). Fragmenteringen i det globale reguleringslandskapet gjør det også krevende for selskapene å etterleve på tvers av jurisdiksjoner, noen som igjen skaper rom for strategisk tilpasning.

Grønnvasking fungerer ofte som en lavterskelstrategi for å skjule mer alvorlige former for bærekraftskriminalitet. Når virksomheter manipulerer miljøinformasjon, kan dette dekke over: ulovlig avskoging og naturtap, brudd på arbeids- og menneskerettigheter, miljøskadelig utslipp, korrupsjon og ulovlig ressursutvinning.

Forskning viser at grønnvasking svekker integrasjon av grønne forsyningskjeder og dermed også bærekraftsprestasjon (Testa et al. 2021). I praksis betyr dette at mangelfull transparens ikke bare er et kommunikasjonsproblem, men et strukturelt forhold som muliggjør kriminalitet i verdikjeden.

Basert på nyere litteratur og regulatoriske analyser kan følgende mekanismer identifiseres som særlig lovende: teknologisk transparens som sporbarhetssystemer, automatisert datavalidering og åpne ESG-dataplattformer reduserer informasjonsasymmetri og gjør grønnvasking mer risikabelt.

Harmonisering av standarder og rettslig konsekvens kan oppnås ved felles definisjoner av bærekraft, krav til dokumentasjon og verifisering reduserer rommet for strategisk tolkning av miljøpåstander.

Compliance-by-design betyr integrering av rettslige krav i digitale systemer og operasjonelle rutiner flytter etterlevelse fra manuelle prosesser til innebygde mekanismer.

Styrket tilsyn og tredjepartsverifikasjon kan vi oppnå ved uavhengige revisjoner, NGO-overvåkning og offentlig tilgjengelige data er avgjørende for å avdekke grønnvasking.

Hertil kommer organisatorisk integritet og insentivstrukturer hvor grønnvasking ofte er et symptom på dypere organisatoriske utfordringer. Endringer i lederskapspraksis, internrapporteringsrutiner og insentivsystemer er derfor nødvendige.

Integrerte løsninger som kombinerer teknologi, rettslige rammer og organisatoriske praksiser fremstår som de mest realistiske mekanismene for å redusere grønnvasking i globale verdikjeder. Samtidig må grønnvasking forstås som en del av et bredere spekter av bærekraftskriminalitet. For å lykkes kreves derfor ikke bare teknologiske og juridiske innovasjoner, men også en grunnleggende transformasjon av hvordan selskaper produserer, verifiserer og kommuniserer bærekraftsinformasjon.

7 Avslutning

Denne artikkelen har undersøkt hvordan grønnvasking kan forstås som en form for bærekraftskriminalitet i globale verdikjeder, og hvordan fenomenet oppstår i skjæringspunktet mellom informasjonsasymmetri, fragmentert regulering og svake kontrollmekanismer. Analysen viser at grønnvasking ikke kan reduseres til villedende markedsføring, men må forstås som en strategisk praksis som både muliggjør og tilslører mer alvorlige brudd på miljø- og menneskerettighetsstandarder. Funnene støtter tidligere forskning som peker på at grønnvasking svekker integrasjon av bærekraft i forsyningskjeder og undergraver tilliten til både private og offentlige styringssystemer (Delmas & Burbano 2011; Testa et al. 2021).

Normativt peker studien på behovet for integrerte løsninger som kombinerer teknologisk transparens, harmonisert rettslige krav og organisatoriske endringer. Teknologi kan styrke sporbarhet og datavalidering, men uten klare rettslige rammer og uavhengig verifikasjon risikerer slike systemer å bli arenaer for teknokratisk grønnvasking. Reguleringer som EUs CS3D og Green Claims Directive representerer viktige skritt mot mer forpliktende aktsomhets- og dokumentasjonskrav, men deres effekt avhenger av implementering, tilsyn og global

koordinering. Det normative hovedpoenget er derfor at kampen mot grønnvasking krever en kombinasjon av compliance-by-design, rettslig konvergens og organisatorisk integritet.

Videre forskning bør særlig rette oppmerksomheten mot tre områder. For det første trenges empiriske studier som undersøker hvordan nye teknologier faktisk påvirker risikoen for grønnvasking i ulike sektorer og regioner. For det andre bør det utvikles komparative analyser av hvordan ulike regulatoriske regimer håndterer bærekraftskriminalitet. Og for det tredje se på hvilke mekanismer som belyser de organisatoriske og kulturelle faktorene som gjør grønnvasking mulig, inkludert insentivstrukturer, ledelsespraksis og interne kontrollsystemer. Slike studier vil være avgjørende for å forstå hvordan integrerte løsninger kan utformes slik at de ikke bare reduserer grønnvasking, men også styrker bærekraftig verdiskaping.

Samlet viser artikkelen at grønnvasking som bærekraftskriminalitet må møtes med tverrfaglige og systemiske tilnærminger. Bare gjennom kombinasjonen av teknologi, rett og organisasjon kan globale verdikjeder bevege seg fra symbolsk til substansiell bærekraft.

Referanser

- Abbott, K.W. & Snidal, D. (2009) 'The governance triangle: Regulatory standards institutions and the shadow of the state' *The Politics of Global Regulation*, pp. 44–88.
- Akerlof, G.A. (1970) 'The market for "lemons": Quality uncertainty and the market mechanism', *Quarterly Journal of Economics*, 84(3), pp. 488–500.
- Auld, G. (2014) *Constructing Private Governance: The Rise and Evolution of Forest, Coffee and Fisheries Certification*. Yale University Press.
- Ayres, I. & Braithwaite, J. (1992) *Responsive Regulation: Transcending the Deregulation Debate*, Oxford: Oxford University Press.
- Backer, L.C. (2018) 'Next Generation Law: Data-Driven Governance and Accountability-Based Regulatory System in the West, and Social Credit Regimes in China'. *Southern California Interdisciplinary Law Journal*, 28(1), 123–172.
- Becker, H. (2017) *Outsider: Studies in the Sociology of Deviance*. New York: Free Press.
- Barne- og familiedepartementet (2021) *Prop. 150 L (2020-2021) Lov om virksomheters åpenhet ...*
- Barne- og familiedepartementets (2022) *Veileder til åpenhetsloven*.
- Black, J. (2005) 'The Emergence of Risk-Based Regulation' *Public Law*, 512–549.

- Black, J. & Baldwin, R. (2010) 'Really responsive risk-based regulation', *Law & Policy*, Vol. 32, nr, 2 s. 181–213.
- Blackman, A. & Rivera, J. (2011) 'Producer-Level Benefits of Sustainability Certification', *Conservation Biology*, 25(6), pp. 1176–1185.
- Braithwaite, J. (2013) *Regulatory Capitalism: How it Works, Ideas for Making it Work Better*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- Braithwaite, J. (2011) *Regulatory capitalism: How it works, ideas for making it work better*. Cheltenham: Edward Elgar
- Braithwaite, J. (2002) *Restorative Justice and Responsive Regulation*. Oxford: Oxford University Press.
- Braithwaite, J. & Drahos, P. (2000) *Global Business Regulation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bright, C. (2020) 'Mapping the emerging legal landscape of corporate due diligence requirements', *Business and Human Rights Journal*, 5(2), s. 275–295).
- Brunsson, N., Rasche, A. & Seidl, D. (2022) *Organized Hypocrisy in Sustainable Governance*. *Journal of Management Studies*, 59(4), 1023–1045.
- Cashore, B. (2002) 'Legitimacy and the privatization of environmental governance: How non-state market-driven governance systems gain rule-making authority', *Governance*, vol. 15, nr. 4, s. 503–529.
- Cashore, B., Bernstein, S., & Gustavsson, M.T. (2021) 'Can Non-State Governance "Ratchet Up" Global Environmental Standards?' *Global Environmental Politics*, 21(1), 1–27.
- Christensen, L.T. Morsing, M. & Thyssen, O. (2021) 'CSR as aspirational talk'. *Organization Studies*, 42(1), 155–179.
- Christensen, L.T., Morsing, M., & Thyssen, O. (2021) *Corporate Sustainability and Responsibility: A critical Introduction*. Cambridge: Cambridge: Cambridge University Press.
- Christensen, H.B., Hail, L. & Leuz, C. (2021) 'Mandatory ESG Disclosure and the Path to High-Quality Sustainability Reporting', *Accounting and Business Research*, 51(5), 509–545.
- Christophersen, J.G. (2026) 'Senkingen av IRIS Dena: En folkerettslig analyse av havrett, ecocide og bærekraftskriminalitet' Oslo: *Forlaget J. G. Christophersen*
- Clinard, M. & Quinney, R. (1973) *Criminal Behavior System: A Typology*. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- CMS (2024) *Greenwashing directive – new rules and practices for sustainable communication*. <https://cms.law/en/int/publication/greenwashing-directi...>
- Coffee, J.C. (2021) *ESG and the Rise of Greenwashing Litigation*. Columbia Law School Working Paper.
- Dauvergne, P. & Lister, J. (2013) *Eco-Business: A Big-Brand Takeover of Sustainability*. MIT Press.
- Darby, M. & Karni, E. (1973) 'Free Competition and the Optimal Amount of Fraud', *Journal of Law and Economics*, 16(1), 67–88.
- Delmas, M.A. & Burbano, V.C. (2011) 'The Drivers of Greenwashing', *California Management Review*, 54(1), pp. 64–87.

Earth.Org (2024) *The EU Greenwashing Directive, Explained*. <https://earth.org/all-you-need-to-know-about-the-eus-European-Commission> (2023) *Green claims – Environment*. Tilgjengelig via: European Commission.

EFRAG (2023) *European Sustainability Reporting Standards (ESRS): Final Draft*. Brussels: EFRAG

European Commission (2024) *Empowering Consumers for the Green Transition Directive – Explanatory Memorandum*. European Commission.

European Commission (2023) *Proposal for a Directive on substantiation and communication of explicit environmental claims (Green Claims Directive), COM (2023) 166 final*.

European Commission (2022) *Proposal for a Directive amending Directive 2005/29/EC and 2011/83/EU as regards empowering consumers for the green transition, COM (2022) 143 final*.

European Commission (2022) *Corporate Sustainability Due Diligence: Proposal for a Directive*. Brussels: European Commission.

European Commission (2022) *Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD): Final Text*. Brussels: European Commission.

European Commission (2022) *Proposal for a Directive on Corporate Sustainability Due Diligence (CSDDD)*. Tilgjengelig fra: <https://ec.europa.eu> ...

European Commission (2021) *Guidelines on the interpretation and application of Directive 2005/29/EC on Unfair Commercial Practices*: European Commission.

European Commission (2020), *Regulation (EU) 2020/852 on the establishment of a framework to facilitate sustainable investment (Taxonomy Regulation)*, Official Journal of the European Union, L 198.

European Parliament and Council (2019), *Regulation (EU) 2019/2088 on sustainability related disclosure in the financial service sector (SFDR)* Official Journal of European Union, L 317.

European Parliament and Council (2022), *Directive (EU) 2022/2464 as regards corporate sustainability reporting (CSRD)*, Official Journal of the European Union, L 322.

European Parliament and Council (2024) *Directive on Corporate Sustainability Due Diligence (CSDDD)*. Brussels: European Parliament.

EU AI Office (2024) *Guidelines on AI for Regulatory Compliance and Risk Assessment*. Brussels: European Commission.

EU Technical Expert Group on Sustainable Finance (2020) *Taxonomy Report: Technical Annex*. Brussels: European Commission.

EUR-Lex (2025) *Commission delegated regulation – EU taxonomy amendments*. Tilgjengelig på: <https://eur-lex.europa.eu> (lest 31. Mars 2026).

EØS-komiteen (2023) *Beslutning nr. 269/2023*.

Faure, M. & Svatikova, K. (2012). 'Criminal or administrative law to protect the environment?' *Journal of Environmental Law*, 24(2), pp. 253–286.

Felson, M. & Clarke, R.V. (1998) *Opportunity makes the thief*. London: Home Office.

Finanstilsynet (2024) *De europeiske tilsynsmyndighetene publiserer rapporter om grønnvasking*. Tilgjengelig fra: [Finanstilsynet.no](https://finansstilsynet.no)

Forbrukertilsynet (2021) *Veiledning om miljøpåstander*.

- Forbrukertilsynet (2022) *Tilsynsaksjon: Miljøpåstander i klesbransjen*.
- Forbrukertilsynet (2022) *H&M må endre markedsføring av bærekraftspåstander*. Oslo: Forbrukertilsynet.
- Forbrukertilsynet (2023) *Klimanøytralitet i markedsføring*.
- Forbrukertilsynet (2024) *Årsrapport 2023*.
- Fransen, L. & Kolk, A. (2007). 'Global Rule-Setting for business: A Critical Analysis of Multi-Stakeholder Standards', *Organization*, 14(6), 667–684.
- Friedrichs, D.O. (2010) *Trusted Criminals: White Collar Crime in Contemporary Society*. 4. utg. Belmont: Wadsworth
- FTC (2020) *Green Guides: Summary of Enforcement Actions*. Washington, DC: Federal Trade Commission.
- Gereffi, G. (2018) *Global value chains and development: Redefining the contours of 21st century capitalism*. Cambridge University Press.
- Gereffi, G., Humphery, J. & Sturgeon, T. (2005) 'The governance of global value chains', *Review of International Political Economy*, vol. 12, nr. 1, s. 78–104.
- Global Forest Watch (2021) *Annual Forest Monitoring Report*. Washington, DC: World Resource Institute.
- Global Reporting Initiative (GRI) (2021) *GRI Standards*. Tilgjengelig på: www.globalreporting.org.
- Goyes, D.R. & South, N. (2017) 'Green criminology before green criminology: Amnesia and the history of environmental harm' *Critical Criminology*, 25(1), pp. 113–133.
- Grant Thornton (2026) *EU Omnibus Package: Implications for CSRD and CSDDD*. Grant Thornton Europe.
- Green, P. & Ward, T. (2004) *State Crime: Governments, Violence and Corruption*. London: Pluto Press.
- Gullberg, A.T. & Gundersen, C. (2025) 'Grønnvasking på svartelisten' *Magma*, 4(2025).
- Gunningham, N. & Grabosky, P. (1998) *Smart Regulation: Designing Environmental Policy*, Oxford: Clarendon Press.
- Higgins, O., Short, D. & South, N. (2013) 'Protecting the planet: A proposal for a law of ecocide', *Crime, Law and Social Change*, 59(3), pp. 251–266.
- Howell, R. (2022) 'Greenwashing litigation and corporate accountability', *Journal of Environmental Law*, 34(3), 421–445.
- International Organization for Standardization (IOS) (2015) *ISO 14001: Environmental management systems*. Geneva: ISO.
- Justis- og beredskapsdepartementet (2009) *Markedsføringsloven*.
- Kramer, R.C. & Michalowski, R. (2006) *State-corporate crime: Wrongdoing at the intersection of business and government*. New Brunswick: Rutgers University Press.
- Kramer, R.C. Michalowski, R. & Kauzlarich, D. (2002) 'The origins and development of the concept and theory of state-corporate crime', *Crime & Delinquency*, 48(2), s. 263–282.

- Lawcode (2026) *EU Omnibus Package: Overview and legal implications*. Lawcode Legal Insights.
- LeBaron, G., Lister, J. & Dauvergne, P. (2017) 'Governing Global Chain Sustainability through the Ethical Audit Regime' *Globalizations*, 14 (6), 958–975.
- Levi-Faur, D. (ed.) (2012) *The Oxford Handbook of Governance*. Oxford: Oxford University Press.
- Locke, R. (2013) *The Promise and Limits of Power: Promoting Labor Standards in a Global Economy*. Cambridge University Press.
- Loyens & Loeff (2026) *The ECGT Directive Playbook: what EU companies need to know and do*. <https://www.loyensloeff.com/insights/news--events/new...>
- Lyon, T.P. & Montgomery, A.W. (2015) 'The Means and Ends of Greenwash', *Organization & Environment*, 28(2), pp. 223–249.
- Lynch, M. & Stretesky, P. (2014) *Exploring Green Criminology: Toward a Green Criminological Revolution*. Farnham: Ashgate.
- MacLennan, J. & De Catelle, W. (2025) 'The Revision of EU Greenwashing Laws: A New Framework of Analysis', *Business and Human Rights Journal*, 10(Special Issue 2–3), s. 456–462.
- NDLA (2024) *Grønnvasking og grønnvaskingsplakaten*. Tilgjengelig fra: <https://ndla.no> (lest 2024).
- NDLA (2024) *Globale verdikjeder og multinasjonale selskaper*. Tilgjengelig fra ndla.no <https://ndla.no/r/geografi/globale-verdikjeder-og-multinasjonale-selskaper/a38f7bfa2b>
- Nielsen, V.L. & Parker, C. (2022) 'Sustainability Crime: Conceptualizing the Dark Side of Corporate Sustainability', *Regulation & Governance*, 16(4), 1120–1135.
- Miljødirektoratet (2023) *Utslippsdata og industrioversikt*. Oslo: Miljødirektoratet.
- NOU 2021:6 (2021) *Et ansvarlig næringsliv*.
- Nurse, A. (2020) *An introduction to green criminology and environmental justice*. London: Sage.
- Nærings- og fiskeridepartementet (2023) *Implementering av EU-taksonomien*.
- OECD (2023) *Environmental Claims: Policy Strengthening Market integrity*. Paris: OECD Publishing
- OECD (2022) *Environmental Crime: Strengthening Trust and Preventing Greenwashing*.
- OECD (2011) *OECD Guidelines for Multinational Enterprises*. Paris: OECD Publishing.
- Ostrom, E. (2010) 'Polycentric Systems for Coping with Collective Action and Global Environmental Change', *Global Environmental Change*, 20(4), 550–557.
- Parker, C. & Nielsen, V.L. (2017) *Explaining Compliance: Business Responses to Regulation*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Passas, N. (1999) 'Globalization, criminogenic asymmetries and economic crime' *European Journal of Law Reform*, 1(4), s. 399–423.
- Passas, N. 2005) 'Lawful but awful: "Legal corporate crime"' *Journal of Socio-Economics*, 34(6), s. 771–786.
- Power, M. (2007) *Organized Uncertainty: Designing a World of Risk Management*, Oxford: Oxford University press.
- Power, M. (1997) *The Audit Society: Rituals of Verification*. Oxford University Press.

Regjeringen / 2022; 2023) *Diverse pressemeldinger og oppdateringer*.

Ruggie, J.G. (2013) *Just Business: Multinational Corporations and Human Rights*. New York: W.W. Norton.

Saberi, S., Kouhizadeh, M., Sarkis, J. and Shen, L. (2019) 'Blockchain technology and its relationships to sustainable supply chain management', *International Journal of Production Research*, 57(7), 2117–2135.

Saberi, S. et al. (2019) 'Blockchain and Its Relationship to Sustainability Supply Chain Management', *International Journal of Production Research*, 57(7), 2117–2135.

Samfunnsøkonomisk analyse (2020) *Verdikjeder i Norge. Rapport 16-2020*. Oslo: Samfunnsøkonomisk analyse AS <https://www.regjeringen.no/contentassets/4c45ce92ef8...>

Sands, P., Peel, J., Fabra, A. & MacKenzie, R. (2018) *Principles of International Environmental Law*. 4th edn. Cambridge: Cambridge University Press.

Situ, Y. & Emmons, D. (2000) *Environmental Crime: The Criminal Justice System's Role in Protecting the Environment*. Thousand Oaks: Sage.

Sivilombudet (2033) *Innsyn etter åpenhetsloven*.

Spire (2022) Globale verdikjeder – Resolusjon vedtatt av Spires årsmøte 2022. <http://spireorg.no/grunndokument/globale-verdikjeder...>

Store norske leksikon (20204) *Grønnvasking*. Tilgjengelig fra: <https://snl.no> (lest 2024).

Sullivan, R. & Gouldson, A. (2017) 'Environmental policy and corporate behavior', *Journal of Environmental Management*, 193, 1–9.

Sullivan, R. & Mackenzie, C. (2020) *Responsible investment and sustainability reporting: Trends, challenges and opportunities*. London: Routledge.

Sutherland, E.H. (1949) *White Collar Crime*. New York: Dryden Press.

Sørensen, K. (2022) 'Håndheving av grønnvasking i norsk rett', *Tidsskrift for Forbrukerrett*, 3, 145–162.

Tanso (2024) *EU Sustainability Regulations: CSRD, CSDDD and the EU Taxonomy*. Tanso Sustainability Briefing.

Testa, F., Miroshnychenko, I., Barontini, R. & Frey, M. (2022) 'Does Greenwashing Pay OFF?', *Journal of Business Ethics*, 175(4), pp. 781–799.

Testa, F., Miroshnychenko, I., Barontini, R. & Frey, M (2021) 'The effects of greenwashing on supply chain integration and performance' *Journal of Cleaner Production*, 312, 127828.

UNEP (2022) *Environmental Rule of Law: Second Global Report*. Nairobi: United Nations.

Vaughan, D. (1999) 'The dark side of organizations: Mistake, misconduct, and disaster', *Annual Review of Sociology*, 25, pp. 271–305.

Vogel, D. (2018) *The Politics of Precaution: Regulating Health, Safety, and Environmental Risk in Europe and the United States*. Princeton University Press.

White, R. (2018) *Environmental Harm: An Eco-Justice Perspective*. Bristol: Policy Press.

White, R. (2018) *Climate change criminology*. Bristol: Bristol University Press.

Wiersholm (2024) *Nytt EU-direktiv for å begrense grønnvasking og stimulere til mer bærekraftige forbrukerkjøp er vedtatt*. Tilgjengelig fra: <https://wiersholm.no> (lest 2024).

World Economic Forum (2022) *Digital Traceability: A Framework for Sustainable Value Chains*. Geneva: WEF.

Young, S. (2021) *Due diligence and corporate responsibility in global value chains*. Cambridge: Cambridge University Press.

Økokrim (2022) *Trender I miljøkriminalitet og digital etterforskning*. Oslo: Økokrim.

Økokrim (2023) *Trusselvurdering: Miljøkriminalitet og grønnvasking*.

Aalders, M. & Wilthagen, T. (1997) 'Moving Beyond Command-and-Control: Reflexivity in the Regulation of Occupational Safety and Health and the Environment', *Law & Policy*, 19(4), 415–443.